

U 8335/I

(56)

U 8335/1028 č.1

ШЛЯХ

К В І Т Е Н Ь
П Р А Г А
1 9 2 8
І

Š L A C H

НАУКИ

МИСТЕЦТВА

ПОЛІТИКИ

Кч. 3-

1.

104094.

U 8335/H

В І Д Р Е Д А К Ц І Я .

Поява нашого журналу, безперечно, зустріне великі здивування і здогади з боку різних груп народу, як еміграційного, так й кращого громадянства. І станеться це не лишень тому, що поява нового українського журналу є у нас дуже рідким явищем, але також й тому, що між іменами його редакторів та співробітників не зустрінуть нікого з "добре звісних" й званих письменників, дипломатів, політиків, чи журналістів, нікого з тих, які досі держали (й зараз ще цупко держать в своїх руках) монополі громадської опінії, в усіх питаннях нашого літературного, суспільного і політичного життя. Тому уважимо потрібним, вже в першому числі журналу подати непрямі та шляхи якими піде наша праця, та цілі, які ми своєю діяльністю бажемо досягнути.

Ми не є "партиїнками", тому журнал наш не буде органом жадного, а існуючих у нас, політичних угруповань. Він буде вільною трибуною соціалістичної думки, бо шлях наш "в майбутнє", це шлях до соціалізму, себто до такого політично-економічного суспільного устрою людства, в якому не буде ні пригночених ні гнібителів, ні панів ні рабів, в якому буде виключним визнанням одної людини другою, а в якому всі люди, звязані трудовою повинністю спільно будуть йти шляхом поступу до досягнення найвищих ідеалів: вільності, рівності й братерства!

Всесвітня історія доказує нам, що до досягнення соціалістичної свободи, можемо дійти лишень шляхом відповідного політичного виховання широких трудових мас. І ми, як інтелігенція, як ті, яким прийдеться провадити ту велику відповідальну роботу, мусимо проаналізувати навазім висвітлювати собі всі ті проблеми які ведуть до соціалізму. Це й буде завданням нашого журналу. І ми не будучи партиїнками, а з другого боку признаючи позитивне значіння в працях поодиноких соціалістичних партиї, радо привітаємо співробітництво

ріжних працівників на полі соціалізму, оскільки нададуть матеріал, придатний для об'єктивного висвітлення соціалістичного проблему.

І коли ідеї наші, та шляхи до них найдуть пригожий ґрунт серед здорової частини нашого громадянства, тоді ми створимо організований гурт, гордо розвинемо свій прапор і спільно підемо на зустріч найкращим вселюдським ідеалам: волі і всестороннього всесвітнього поступу!

Редакція.

Прага, березень 1928.р.

Юлій Забілоцький.

ПРО МАРКСОВУ НАУКУ.

Літературна та громадська діяльність Карла Маркса (п.1818,† 1883 р) припадає на ті часи, коли капіталістичний лад розвився вже остільки, що можна було вірно досліджувати його природу та створити закони для дальшого розвитку. Маркс займався дослідженнями суспільних соціально - економічних питань та лишив по собі багату та обширну літературу. Про незвичайне багатство та поширення марксистичної літератури взагалі не приходиться й говорити. А тому коротка журнальна стаття не може претендувати на вичерпуючий перегляд усіх бодяй головніших тверджень марксового вчення. Автор однак вважає, що отця стаття досягне своєї цілі навіть і тоді, коли в ній об'єктивно в стислій та зрозумілій формі буде перереховано найголовніші основи марксової науки. Майже кожному є відомим, що марксова наука, для історії соціалістичної думки та робітничого руху, означає цілу, нову епоху. Що правда вона не була в цілому оригінальною. Модерний соціалізм веде свій початок вже від кінця XVIII століття. Богато дечого Маркс запозичив у своїх попередників - французьких соціалістів; до певної міри він був наслідувачем і англійських політичних економістів, головне Рікарда, науку якого по вислову Дісаля, Маркс зробив соціалістичною. У німецького філософа

Гегеля Маркс висловив формальну сторону його діалектичного методу та вложив до неї зовсім інший реальний зміст. Це все одначе не зменшує значіння Маркса, як основоположника наукового соціалізму, який поставив соціалістичну науку на реальний шлях.

Вже в 1847 р. Маркс разом зі своїм приятелем Енгельсом дав коротку і разову з тим майже вичерпуючу програму свого вчення в "Комуністичному маніфесті". Всі дальніші праці Марксові зводяться головню до дослідження сучасного йому економічного устрою та основних тенденцій його розвитку, але все на підставі загального світогляду "Комуністичного маніфесту". Сам Енгельс про комуністичний маніфест говорить так: "основна думка, що проходить через увесь маніфест, полягає в тому, що за кожної даної історичної доби економічне виробництво та неминуче обумовлений ним суспільний устрій є основою політичної та розумової історії; що відповідно до того вел історія з того часу, як розложилася первісна хліборобська община, була історією класової боротьби, т. є, боротьби між експлуатованими та експлуатуючими, підлеглими та пануючими класами на різних ступенях суспільного розвитку; але що ця боротьба досягла тої ступені, на котрій експлуатована та пригнічена класа (пролетаріат,) не може звільнити себе від експлуатуючої та угнітаючої його класи (буржуазії), не звільнивши в тойже час і повсюди усього суспільства від експлуатації, пригнічення та класової боротьби." (Руб. ст. 741).

Маніфест складається з чотирьох частин. Перша та друга внаслідують відношення пролетаріату до буржуазії та комуністів. В них історія суспільного розвитку після родової общини представляється у формі класової боротьби. Сучасне суспільство, яке виросло на руїнах феодалізму, не змішило попередніх класових різниць. Воно все більше та більше ділиться на два ворожі табори: буржуазію та пролетаріат. Нове суспільство виробило собі нові форми боротьби, новий спосіб

пригнічення. Далі Маркс аналізує процес розвитку буржуазії, який пояснює чисто економічними факторами. Разом з розвитком буржуазії мінялись і політичні умови життя. Держава з розвинутою буржуазією є органом класового панування. Буржуазія до нині грала революційну роль, бо нищила застарілий феодальний устрій; в історії культурного розвитку вона відіграла величезну роль через заведення де виробу технічних винаходів та удосконалень та через збільшення продукційності праці. Продукційні сили і далі будуть розвиватися в тому-ж напрямі, але при кінці будуть змушені повстати проти класових відношень, що нині являються головним життєвим нервом буржуазного устрою. Економічний розвиток капіталізму приготує падіння буржуазії та передачу влади до рук пролетаріату. Далі Маркс говорить про положення та про зріст пролетаріату за рахунок дрібних промисловців, ремісників та селянства, які пролетаріаються в наслідок капіталістичної конкурентійної боротьби. Економічні відносини, за швітгліску, приводять робітництво до взаємного сполучування для боротьби з власниками підприємств. Боротьба та ведеться головне в ім'я інтересів великої більшості, та кінець кінців доведе до того, що буде знищено усякий гніт, експлуатацію та взагалі класову структуру суспільства. Як відомо маніфест був написаний як програма для комуністичної спілки. В другій частині маніфесту Маркс подає думку, що комуністи уявляють собою найбільше рішучу робітничу партію усіх країн, яка добре розуміє умови, хід розвитку, та вислід пролетарського руху, а за найбільш чужу мету вважає повалення панування буржуазії та завоювання для пролетаріату політичної влади. При тому оговорюється, що теоретичні міркування комуністів не базуються на якимсь реформаторським ідеям та принципах, але що вони являються висловом дійсних сучасних відношень, існуючої класової боротьби. Комунізм стремить до знищення існуючого права приватної власності. "Ми обурюємось тим, що ми хочемо зняти приватну власність"; - говорить в маніфесті: "Але-ж у вашому теперішньому су-

пільстві вона вже знижена для 9/10 населення. Вона існує лише тому, що не існує для цих 9/10... "Нам зажадається також, що зй знищенням приватної власності приймуться всяка самодіяльність та запанує загальне лайдацтво. Як би таке поборовання було обґрунтованим, то буржуазне суспільство вже давно мало би зруйнуватися завдяки загальній нерухомості: бо не прищепі його члени нічого не набувають, а ті, що набувають, не працюють".

Домашнє виховання дітей має бути замінено суспільним, а сучасна форма шлюбу має бути знижена. Має бути усунена також національна відокремленість та антагонізм різних народів. Бо-ж вивчення пролетаріату залежить від об'єднаної та координованої тактики робітників у найкращих цивілізованих країн. Далі маніфест займається питаннями як саме пролетаріат має використати свою владу, щоби відібрати у буржуазії капітал, централізувати усі виробничі засоби в руках держави та збільшити суму продукційних сил.

Третя частина маніфесту розбирає різні соціалістичні доктрини, нападає на доктрини з них та підкреслює принцип класової боротьби. Відношення комуністів до різних опозиційних партій означається тим, що вони піддержують всякий революційний рух проти пануючих суспільних та політичних форм. Вони борються разом з буржуазією проти абсолютної монархії, але вони разом з тим підкреслюють протилежність інтересів між робітниками та буржуазією. Кінчається маніфест словами: "Пролетарі усіх країн об'єднайтеся!"

Оттак в загальних рисах виглядає практичний програм марксового вчення.

Приглянемося до теоретичних марксових праць в політико-економічній області. Сюди належить передовсім його трактат "Zur Kritik der politischen Oekonomie" : (Критика політичної економії),

вчана в 1859 р. та найбільше солідний та відомий його твір "Das Kapital" (Капітал). За життя Маркса вийшов з друку лише перший том "Капіталу" (1867 р.). Другий був виданий Енгельсом в 1885 р., третій в 1894 р. а четвертий Каутським.

Загальний вислід своїх історичних та економічних досліджень, який в літературі є відомий під назвою матеріалістичного розуміння історії, К. Маркс формулював у передмові до "Критики політичної економії": Ця передмова зміщує в собі наукову автобіографію Маркса та його соціологічну profession de foi. Програма наукової праці, який він тут намітив, є в більшості здійснений в його "Капіталі". Матеріалістичне розуміння історії Маркс формулював слідувчими словами: "У суспільному будівництві свого життя люди вступають в певні, немилучі, від їхньої волі незалежні відносини, продукційні відносини, які відповідають певному ступінню розвитку їх матеріальних продукційних сил. Сукупність цих продукційних відношень творить економічну структуру суспільства, реальну базу, на котрій відніється юридична та політична надбудова і котрій відповідають певні форми суспільної свідомості. Продукційних способів матеріального життя обумовлює соціальний, політичний та взагалі духовний життєвий процес. Несвідомість людини означає її буття а, навпаки, суспільне буття людини — означає її свідомість.

На певному ступні свого розвитку матеріальні продукційні сили суспільства вступають в протиріччя з історичними існуючими продукційними відношеннями, або, кажучи правничою мовою, в формах власності, в котрих вони дотепер перебували. Оці відношення поступового розвитку продукційних сил обертаються опісля в їхні кайдани. Наступає доба соціальної революції. Разом зі зміною економічної бази змінюється біль-менш жутко і ціла величезна надбудова. При розгляненню подібних переворотів завжди необхідно відрізнити матеріальний переворот

в області економічних продукційних відношень, який звичайним науковим шляхом можна точно констатувати, від тих правових, політичних, релігійних, мистецьких чи філософських, взагалі ідеологічних форм, в яких люде пізнають оцей конфлікт та борються з ним. Подібно як не можна судити проданого індивідуум поточу, що він сам про себе думає, не можна судити і про таку добу перевороту, базуючись на світогляді, що з неї випливає; потрібне навпаки, той світогляд виводити з протиріччя матеріального життя, з конфлікту, що існує між суспільними продукційними силами та продукційними відношеннями. Жадна суспільна формація не може загинути раніше ніж розвинуться усі ті продукційні сили, для яких вона є досить широкою, як рівножжадні нові вищі продукційні відношення не покажуться раніше утворення в межах самого старого суспільства матеріальних умов для їх існування. Тому те людство завжди ставить перед собою такі завдання, які воно є в стані здійснити, бо придивляючись ближче ми завжди знайдемо, що саме завдання виникає лише тоді, коли вже мають ся або принаймні утворюються матеріальні умови для його розрішення. Ось такі поступові виробничі способи епохи економічної суспільної формації можна назвати в загальних рисах: авілярський, античний, феодальний та сучасний. Буржуазні продукційні відношення являються останньою антагоністичною формою суспільного виробничого процесу, антагоністичною, розуміється, не в змислу індивідуального антагонізму; але продукційні сили, що розвиваються в середині буржуазного суспільства утворюють разом з тим і матеріальні умови для усунення цього антагонізму. Тому разом з тою суспільною формою закінчується вступна історія людського суспільства.

Перший том "Капіталу" присвячено аналізу продукційного процесу капіталу. В ньому Маркс досліджує закони розвитку тої форми суспільного виробництва, яка є властивою його добі та яку називає капіталістичною. За основу своїх дослідів вважає положення, що "багатство суспільства

пільства, в якому панує капіталістичний спосіб продукції, представляється величезним скупченням товарів, а окремий товар являється елементарною формою цього багатства". Тому аналіз капіталізму починає з аналізу товару.

"Товар має чотири властивості: 1/ це річ, яка відчувається; 2/ своїми властивостями ("корисність") він задовольняє яку-небудь людську потребу; 3/ в ньому є втілена (якщо-небудь способом) людська праця; 4/ він не призначається для вжитку продуцента з посередництвом обміну поступово в користування другої особи". Отже товар після Маркса не є логічним але історичним поняттям, а є характерним для капіталістичного способу продукції. А тому ціле його дослідження товару відносити треба лише до того способу продукції.

На товар треба дивитися з двох боків: кількісної та якісної. Кількість товарів обумовлює їх споживчу цінність. А тому що споживча цінність одного роду обмінюється на споживчу цінність другого роду, X товару А- у товару В, то ми можемо уявити собі всі товари як сукупність елементів, що перебувають в кожному товарі. З того, що ми обмінюємо один товар на другий та що означена кількість одного товару є рівноцінною означеній кількості другого товару, випливає, що всі товари мають щось загальне. Це загальне є абстрактна людська праця. В цьому відношенні між різними товарами мається лише кількісна різниця. А мірою праці являється час і іменно "суспільно необхідний робочий час". Суспільно - необхідний робочий час - це час необхідний для приготування якої-небудь споживчої вартості при сучасних суспільно - нормальних умовах виробництва, та при суспільно - середній зручності робітника та інтенсивності його праці. Ця середня зручність та інтенсивність звичайно є відносною та різною в різних країнах та в різних культурні епохи, але в даному суспільстві являється цілком означеною величиною. З такою простою середньою працею, прийнятою за одиницю, може

бути порівнювана усяка інша складна праця.

Оця суспільно-необхідна праця і є суттю цінності. А тому що вона може мірятися часом, то з того випливає, що кожний товар вміщує в собі певну кількість суспільно-необхідного робочого часу, який і означає цінність. З відціль вже можемо прийти до такого висновку: чим меншим є суспільно-необхідний робочий час, т. є чим більшою є продукційна сила праці, тим меншою є цінність товару.

Тому, що у всіх товарах є щось загального, їх цінність може бути висловлена якимсь одним товаром. Такий товар ніби стає загальним еквівалентом. Як що в історичному розвитку який-небудь товар набуває виключно властивість загального еквівалента, то він стає грошовим товаром. Загально-прийняти це стало можливим лише тому, що у всіх товарах, не виключаючи і золота, є щось загальне для них всіх, т. є робочий час.

В другому відділі "Капіталу" Маркс досліджує процес обороту грошей в капітал. Гроші — це перша форма, в якій капітал проявляється. Гроші, за котрі купується товар з тим, щоби його знова продати вже дорожче, функціонують, як капітал. Але звідкіль береться різниця в цінності пише Маркс. Вона не може бути від того, що капіталіст купує товар нижче його цінності, а продає вище. В поодиноких випадках капіталіст розуміється може збільшити свій капітал, але в загальному, наслідки подібних маніпуляцій взаємно знищуються. Маркс припускає, що обмінюються завжди рівні цінності. При такому обміні обі сторони можуть бути у вигоді у відношенню до споживчої цінності. Але що до цінності цінності обі сторони разом виграти нічого не можуть. А тому прибуток капіталіста не може бути вислідом обороту товарів. Розрішення цього питання Маркс входить в тому, що капіталіст на ринкові знаходить один товар, який може купити та продати відповідно з його цінністю, а при тому ще мати дошок. Цей своєрідний товар є робоча сила. Нині приглянемо до того,

сама робоча сила, як товар утворює нетрудовий дохід, що йде в користь капіталісте.

Робітничча сила є сукупністю фізичних та духових здібностей людини, що діють при продукційному процесі. За капіталістичного способу виробництва робітничча сила продається на ринкові як товар та підлягає при тому риночним законам. Цінність робочої сили як і кожного иншого товару означається кількістю робочого часу, необхідного для його відновлення. Людина відчуває потребу в певній кількості засобів до життя (в страві, одязі, мешканні то по). Робочий час, який є необхідним для відновлення робочої сили, разом з тим є часом, який не є необхідний для випродукування цих засобів до існування. Отже цінність робочої сили є цінністю засобів, необхідних для її існування та удержування її в процесдібному стані. Ціла сукупність тих засобів - *standart of life* - (рівень життєвих потреб) залежить від культурності країни, означається отже історично. В кожному відношенні означення цінности товару - робочої сили відрізняється від усіх инших товарів. *Standart of life* - хоч і змінюється в історії, але для кожної даної країни в певний період являється цілком означеною. Найнижчим межником є сума фізично - необхідних засобів до існування, так званий мінімум існування. Як що заробітня плата падає нижче цього межника тоді, ціна робочої сили падає нижче її цінности. Таке положення може бути лише тимчасовим, бо приводить до смерті робітника. В своїх економічних висновках Маркс стоїть на становищі, що за певну цінність своєї робочої сили робітник дістає відповідний еквівалент у формі заробітньої платні.

Особливою властивістю робочої сили, як товару є та, що її споживає цінність не може перейти до рук купувачого разом з заключенням контракту між власником є продавцем робочої сили. Примінення робочої сили відбувається не зразу, а відбувається протягом певного часу. Тому, що робітник винагороду за працю звичайно дістає після певного терміну, то виходить,

що він позичає капіталістові на цей термін споживчу цінність робочої сили. Споживча цінність робочої сили як товару проявляється лише при дійсному лише вжиткованню, т. є в процесі користування робочою силою. Споживча цінність робочої сили має ту видатну властивість, що в свою чергу являється джерелом цінності. Робоча сила є товаром, користування котрим обертає праця в матеріальні предмети, приводить отже до утворення цінності.

Попередня праця, яку зміщує в собі робоча сила, та жива робота, котру робоча сила в стані виконати не є одне й теж: перша означає мінову цінність робочої сили, друга (жива робота) — її споживчу цінність. Коли для підтримки існування робітника протягом 24-х годин являється необхідною лише половина робочого дня, то це ще не значить, що робітник не може працювати цілий день. Отже тому, що робоча сила має здібність продукувати більшу кількість праці, ніж зховано в ній самій, або инакше, тому що робоча сила є в стані витворити більше цінності ніж потребує для свого існування, робітник є в стані конати "додаткову праця" (Mehrarbeit). Цінність цієї додаткової праці є "додатковою цінністю", або нетрудовим доходом капіталіста, доходом, який поступає до кишені капіталіста лише тому, що той являється власником виробничих засобів.

Дякуючи праці цінність використаних виробничих засобів та сирівців переноситься на продукт праці. До тої цінності щеї робітник додає свою цінність. Як би робітник давав лише таку кількість цінности, яка відповідає цінности його робочої сили, а потому зараз-же перестав працювати, то ніякої додаткової вартости не могло би бути. Але тому, що робітник працює довше — він додає до продукту праці додаткову цінність.

"Праця того, що пряде, дякуючи загальній абстрактній властивости витраченої людської робочої сили, додає до цінности хвонку та веретена нову цінність; завдяки своїй конкретній, особливій корисній властивости праця прядуна в процесі виробництва переносить цінність цих засобів виробництва на продукт та зберігає тим способом їх цінність в продукті.

Шляхом кількісного прибавлення праці добавляється нова цінність та завдяки згаданій якості добавленої праці попередні цінності виробничих засобів зберігаються в продукті".

З того видно, що цінність продукту праці складається з таких елементів: 1/ з цінності використаних та утрачених в процесі виробництва засобів виробництва та сировини, 2/ з робочої сили і крім того 3/ з додаткової вартості.

Додаткову цінність, яка повстає в наслідок збільшення робочого дня, Маркс називає "абсолютною додатковою цінністю", а додаткову цінність, що походить від скорочення необхідного робочого часу — т.е часу, який є еквівалентним цінності робочої сили, (а скорочення те є наслідком зміни у відношенні обох складових частин робочого дня) Маркс прозиває "відносною додатковою цінністю". Як що довжина робочого дня є установлена законодавством або робітничими спілками, то збільшення додаткової цінності є можливим лише шляхом збільшення відносною додатковою цінності. Коли на пр. установлена максимальна довжина робочого дня в 10 годин, а вартість своєї робочої сили робітник відробляє за 7 годин, то в тому випадку додаткова праця = 3 год. Збільшення додаткової праці є можливе лише завдяки зменшенню цінності робочої сили; в тому випадку робітник вартість своєї робочої сили може відробити н.пр за 6 годин. Додаткова праця буде = 4 год. чим більшою є продукційна сила праці (а вона збільшується разом з культурним розвитком, з новими винаходами тощо) тим меншою стає цінність робочої сили, тому що засоби для існування можуть бути випродуковані в коротший час, і тим більшою є відносна додаткова цінність.

Маркс поясняє, на прикладі англійської промисловости, як між робітництвом та капіталістами провадиться боротьба за розміри абсолютної та відносною додатковою цінності. При абсолютній додатковій цінності роль відіграє довжина робочого дня. На підставі офіційних історичних документів з деяких галузей англійської промисловости, в яких не було жадного законодавства на

охорону праці, Маркс доказує як задалеко за нормальні межі по до продовження робочого дня може доходити капіталістична продукція. Подібні апетити капіталістів мусіли привести до робітничого законодавства; держава мусіла засягнути до відношень між робітниками та капіталістами та регулювати їх.

В той спосіб в своїй головній праці "Капітал" Маркс доказував як за капіталістичного способу продукції проводиться експльоатація капіталістами робітничої класи. З огляду на важність тої теорії про експльоатацію та не зовсім легку її зрозумілість подамо її у формі короткого резюме:

За головний постулат свого економічного вчення Маркс приймає, що цінність це є певна кількість суспільно - необхідної праці, потраченої на її вироблення, або, як він вираховується образно, цінність являється кристалом праці, її "згустком". Різні товари, як цінність, можуть бути означені певною кількістю затраченого в них робочого часу. Додаткова цінність, яка виникає у виробничому процесі і яка дає усі форми нетрудового капіталістичного способу, не появляється в наслідок затрачених в процесі виробництва засобів виробництва (сирівців, машин то по), бо капітал лише переносить на продукт свою цінність, але нової цінності не творить. Її творить лише праця. Але за працю капіталіст платить. Звідкіль - же береться лишок цінності, що поступає до розпорядимости капіталіста? Для цього очевидно необхідно, щоб робітник в підприємстві працював більше часу, ніж то є необхідним для утворення капіталістові цінності, яка була би еквівалентною заробітній платні. При капіталізмі робітник виступає на ринку праці як продавець своєї робочої сили - єдиного товару, який він може продати. Цінність робочої сили як товару нормується тими видатками, які необхідні для того, щоб робітник піддержував своє існування та міг працювати далі. Але Маркс вказує на те, що робоча сила є товаром особливого сорту: вона є здібна втворити більше цінностей ніж потребує для свого існування. Капіталіст, купуючи на ринку робочу силу, платить за неї повну її мінову цінність, розмір

якої означається відхилення на існування тої робочої сили. Але разом з мі-
 новою цінністю капіталіст купує і споживчу цінність робочої сили. А спо-
 живча цінність це є ціла праця, яку робітник виконує в підприємстві і яка
 завжди буває більша від мінової цінності. За капіталістичного ладу отже і
 трапляється таке, що ціла праця робітника складається з двох частин: одна
 частина — це необхідна праця, що є еквівалентною заробітній платні, а дру-
 га — це додаткова праця (Mehrarbeit), яка йде на утворення д.зв. додатко-
 вої цінності та поступає в користь капіталіста у формі нетрудового доходу.
 Нетрудовий дохід капіталіста отже є не що інше, як неоплачена праця робіт-
 ника, яка привласнюється капіталістом. Відношення додаткової праці до не-
 обхідної її є показником степені експлуатації робочої сили. Це відношення
 за капіталізму є замаскованим, бо робітник добровільно наймається та діс-
 тає за свою працю платню; але це відношення виразно проявлялося за кріпацт-
 ва, коли від себе були ясно відмежовані праця, яку кріпак виконував для
 пана від праці, яку він виконував для себе. Так виглядає та славновісна
 теорія Маркса.

(Далі буде).

СПОМИН МІЙ НА ПОДІЇ ДВОХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ДІЙ :

Нема гірше як в неволі, про волю згадувать
 л про тебе вельенько мол стое згадує л.
 Т.Шевченко.

Приходить згадати мені ці гарні та зривом погані дні, про яких
 згадка смутком давить мені груди, у вічі тисне сльози а думка гонить да-
 леко через гори й доли через високі Карпати на Україну. Е ці дні, мій на-
 рід ломав кайдани, проганяв ворога з рідної землі і червоною кровію поли-
 вав свою волю. Ті два дні... Один з них це перший листопад 1918.р. Я був
 тоді в місті Я. за Львовом. В ночі коли наш поневолений народ во 300-літ-
 ній неволі рвав кайдани, та своїми змученими руками хваив за кріє, щоб
 освободитися від віденських окупантів та стати вільним господарем на своїй
 землі, я відчув також обов'язок причинитися до сповнення революційного діла,

себе стати в обороні свого много-страждячого поневоленого, трудового народу, в обороні неньки-України. Тому заміняв свої шкільні книжки за кріс та самонали і став в ряди українського стрілецтва. Вночі перед 1-им листопадом, всі українські громадяни, студенти та січові стрільці зібралися тайно в українським домі на приказе полк. Петра Вітовського зі Львова. Величчя, торжественна була ця ніч 1. листопада. По кількох палких промовах був вибраний поручник В. командантом міста, а січовий стрілець З. бунчужним. Бунчужний роздав кріси всім тим, котрі їх не мали, та дав приказ не розходитися, згасити світло та ждати дальших приказів. Мило було дивитись як всі мовчки сповняли приказ. Вибиле 12. година, бунчужний засвітив малу лойову свічку, дав приказ "збірки", поділив на чети, назначив службу, та став проводити присягу на вірність Українській Державі. Між ними був присутнім і я. Мушу признатися, що присяга зворушила мене. По присязі всі почали співати "Вічний Революціонер". По відспіванню пісні, почали тихо виходити з Народного Дому та розійшлись у відповідні напрямки, як під касарню, жандармерію та поліцію. І так від півночі до ранку заняли ціле місто Я. Розоружили всі австрійські залоги, жандармерію і поліцію. Ранком, ще не сходило сонце, як на ринку всі "військові" зібрались, уставлялись, в чети формувались. А коли уставились, понеслось слово "пазір", а відтак, запитання командантів четових, чи є всі. З одної чети, виступив четовий та з жалем відповів: крім теолога В., кстрога проклята куля польського команданта жандармерії убила... На хвильку замовчав... а відтак промовив: "панове товариство, наш брат герой, за волю та свободу України лежить вже в Народнім Домі, а я радий би поспішити тям, та віддати йому послідну прислугу. Сірий, осінній, мрачний був ранок, темний і глухий. Повали одначе мрака підносилося і показалось лене сонце та позолотило те жовте листя, що трупом лежало на землі і благословило волю, свободу... Командант сказав коротку але горячу промову, в якій згадав колишню славу Запоріжської Січи та візвав всіх до наслідування давних Запоріжців. По промові рознеслись зі сотні грудей голосні

і ширі слова: "Слава Україні та трудящому її населенню" а потім чути були прикази до відходу. З піднесеним настроєм відходила сотня з площі, та революційним маніфестаційним кроком йшла перший раз через місто Я. Тоді то почали співати: "Гей там на горі Січ іде!". Зі всіх сторін доходили голосні і радісні привітання, та гучні, шумні оклики: "Слава Українським Січовим Стрільцям". По дорозі до походу прилучалось громадянство. Аж нурве затихла пісня, та оклики, похід зближався до Народного дому, де лежав наш перший революційний герой, котрий поклав свою буйну голову за волю та свободу. Похід задержався, почувся приказ: "Одинцем хід!" повели всі почали входити до великої сали де покійник лежав вже на смертельній постелі немече дівчина закостеніла зеленню в сядочку.... З лица убитого відбивалася така безмежна любов до народу, та вітчизни. Коли я дивився на него так ще молодого, спосібного до повного життя молодця, пригадав собі слова, нашого революційного генія Тараса: "Клонітесь всім героям, хто з вас оставсь живим, а в гробових посадіте цвітки, зі смерти їх читайте заповіт: "все найдорозше ми дали за край, тоби народ не чув на собі ната, та в кожну хвилию так зробити знай, як буде треба стять на супостата"!

(Продовження буде).

Юлій Гутник.

ВЕЛИКА ФРАНЦУЗЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ПОЧАТКИ СОЦІАЛІЗМУ

У ФРАНЦІЇ.

На кінець XVIII-го в. початок XIX-го століття припадають дві великі історичні події: промисловий переворот в Англії та велика французька революція. Англійський промисловий переворот приготував ґрунт для побіди англійської буржуазії. У Франції-ж процес удосконалення і концентрації виробів, рівнобіжно зі зростом буржуазії, покусувало за Англією. Французький промисел одначе розвивався настільки, що приям старого феодально-аристократичного соціального стану, як головного державно-політичного й госпо-

дарчого чинника, був історичним розвитком засуджений на смерть. Місце старого феодального стану зайняли нові соціальні сили, нові суспільні верстви, яких господарче значіння інтензивно зростало і мусіло потягнути за собою зміну феодального устрою. феодальна шляхта однак не хотіла зректися своїх старих прав і привілеїв. Мусіло отже дійти до революційних переворотів, остаточним вислідом котрих була перемога т.зв. "третього стану", т.е. зєднаної опозиції проти феодальної шляхти. Та перемога однак не була цілковитою: В часи реставрації шляхті вдалося поневити мєлу частину своїх старих прав і повернути частину своїх маєтків. Свого попереднього становища шляхта однак вже не досягла ніколи. Тим часом побідний "третій стан" послідовно проводив дєлі свою боротьбу проти вмирєного феодалізму. Але сам "третій стан" не уявляв собою одної суспільної верстви з однаковими інтересами. Складався з новонародженої буржуазії, селянства й робітництва. Остаточним вислідом революції була перемога буржуазії. Дєло ї неї зискало селянство, а найменше, або майже нічого робітництво. Бачимо отже, що велика французька революція була і є досить багатим об'єктом для соціологів і економістів. Звідсіль й плєне її значіння та вплив на прєці сучасників тої доби і попередників наукового соціалізму Сен-Сімона, що займався дослідженнями соціальних питань.

Подавши ось загальну характеристику революції, перейдемо до трохи подрібнішого ознайомлення зі станом перед революцією й після неї.

Незважаючи на всі перешкоди з боку феодалізму, єще перед революцією, Франція взначалась значним промисловим поступом. Вона була державою, в котрій новонароджений капіталізм серед утисків феодального устрою пробивав собі дорогу до вільнішого життя. Хоча великі капіталістичні підприємства й не були пануючим типом господарки, всеж таки було їх досить, і то майже в кожній промисловій галузі. Приміром Вердо славилась своїми цукроварнями і верстатами для будування морських суден. В роках 1760 - 70 вироблявалось річно шістнадцят суден. В Марселі розцвітало миловарення,

приправлялися хемічні вироби; там були фабрики, що виробляли посуду, шовк та вищий крен. Цілий ряд більш-менш великих фабрик на шовк було на берегах ріки Дуари, в Турі, Руї, Ліоні. В Лангедоках і Савеннах були мануфактури на сукна, в Нормандії — фабрики на льняні та вовняні матерії. В Арденнах процвітавав металургічний виріб. Загально беручи однак французька машинова продукція покульгувала за Англією. Бажніші технічні винаходи, як ткацький механічний станок Жирарда, появилися у Франції шойно на зачатку XIX століття. Англіїдці берегли свої свої винаходи в таємниці, так що Франція ще перед революцією не могла їх запозичити з Англії. Тому довго був на перешкоді і пізніший військовий стан між Англією та Францією.

Поруч з більшими капіталістичними підприємствами у Франції існувала велика кількість дрібних виробників-ремісників. Ті виробники не були тоді так вільними, як у середновіччя, бо утратили свій попередній характер незалежності по причині розвитку мануфактурного виробу, та підлягли залежності від посідачів сусідніх мануфактур та багатших купців. До того на початку революції нова влада видала закон в духу фізіократичної школи і тим прискорила занепад старого цехового виробництва. Поруч з розвитком промислу розвивалась й закордонна та внутрішня торговля. Статистика кінця XVIII ст. вказує, що за період від 1715 року до 1792-го закордонна торгівля Франції зросла в четверо. Лише до Гамбурку річно вивозилося на сорок мільйонів франків кускового цукру. Сирій матерія, як наар. сміри, шерсть, льон, сировину для цукроварень і т. п. постачали колонії. Осередком колоніальної торгівлі головне зі східньо-індійськими островами було м. Бордо. Торговля, що велася по Середземному морі, зосереджувалася в Марселі. З Марсельської пристані перед революцією щорічно було випроваджувано біля 1.500 торгових суден.

Так розвивався французький промисловий і торговельний капітал перед революцією.

Новонароджена буржуазія, що стала на чолі промислових та торговельних підприємств, зосереджувала навколо себе головні життєві сили краю, стала

центром, зміненого промислового розвитком, народного господарства. Ця буржуазія платила до державної скарбниці величезні податки. Одним поруч з існуванням старих привілей шляхти й духовенства, що мали в своїх руках цілу політичну силу, почувала себе безправною. Не мавши жадної політичної сили, не могла контролювати державної скарбниці; не могла боді частину податкового тягару перенести на упривілейовані стани; не могла провести успішної боротьби з рештками середньовічних цехів, що були їй на заваді; згалом кажучи, знищення попередніх феодальних станових привілеїв й змінення феодального режиму в розуміння тодішнього вчення фізіократів, було для буржуазії питанням надзвичайної ваги. Ідея промислової свободи, дуже поширюється а клич "laissez faire, laissez passer" — швидко популяризується й значно сприяє розвитку капіталістичних підприємств. Є зрозумілим, що стремління буржуазії наражалося на відпир з боку феодальної аристократії.

В тій добі перехресувалися інтереси не лише буржуазії та шляхти, але також й селянство, що було дуже заінтересоване в позаленню феодалізму, та в ліквідації феодальних земельних відносин. Селянство будучи вже звільненим від кріпацтва, (фактично однак не зовсім ще не звільнилося від земельної аристократії) забажало доконче потрібної йому землі. А землі мало воно дуже небогато, або й її зовсім не мало, й то незважаючи на те, що ще перед революцією, шляхта, по причині розкішного, марнотратного життя була змушена землю продавати, тож селянство трохи було її набуло. Попит на землю однак багато перевищував пропозицію її з боку дворянства. Серед селянства почувалося невдоволення ще иншого характеру. Фактично селяне скрізь почували свою залежність від земельної аристократії та духовенства і лишки кріпацтва ще давали тяжко себе відчувати; селяне, н. пр, не мали права охороняти свої поля від пошкодувань пияською авіриною, яку пани розводили для забавного польовання; селяни не мали повного права власности на свої землі і не могли їх продавати без дозволу свого пана — патрона.

Свідомого своїх завдань пролетаріату, яко суспільної класи в

в економічному розумінні, тоді не було. Кількість пролетарів росла досить інтенсивно, головне за рахунок бувших цехових майстрів, які не витримували конкуренційної боротьби з великими підприємствами. Процес пролетаризації бувших самостійних ремісників дав промислові много працюючих рук. Наслідком того виникло безробіття й низька заробітна платня.

Невдоволення робітництва тодішніми умовами, особливо в Парижі, давало вдалний ґрунт для різних заговорів та революційних переворотів. І як військова сила, в часі великої революції служив головно пролетаріат. Тим однак пролетаріат майже нічого не зиснав для поліпшення свого добробуту. Крім того він був ще оскільки не усвідомлений, що не ставив перед собою якихось конкретних цілей, які різнилися від цілей буржуазії та селянства. Новонароджений капіталізм, ще не сприяв розвиткові умов, потрібних для усвідомлення класової пролетарської солідарності та класових інтересів.

Таким чином бачимо, що буржуазія разом зі селянством та робітництвом утворила т. зв. "третій стан" — опозицію, що заперичила цілий ряд важливих революційних подій.

В 1789 р. були знішені старі соціальні різниці, права та привілеї. Було досягнуто рівності всіх перед законом. Послідувчий розвиток революції не додав до тих головних принципів 1789-го р. нічого ґрунтовно-нового. В р. 1792-му була проголошена республіка. Однак в рівному перед законом народі лишилися й надалі різні економічні класи з різними соціальними інтересами й бажаннями. В області соціально-економічній головним вислідом революції була велика зміна в земельній власності, що з'явився наслідком продажу церковних земель та земель емігрантської шляхти. Земля в більшості перейшла до рук селянства, яке наслідком революції було звільнене від лишок кріпачтва. В той спосіб революція значно вдовольнила бажання селянства

Майже без жадних вигід лишився стан робітничий. Сталося так голов-но тому, що пореволюційна господарча політика мала буржуазний характер.

єдиний вислід революції в р. 1789 — те про виборче право для всіх громадян, вислід, що міг мати якийсь значіння для робітничого люду, вже в 1791. р. новорі конституцією був остільки зміненій, що великій кількості громадян, головном робітничим класом, виборче право було відібрано. Коли 1789-го р. пролетаріят страйкував, влада стала по стороні підприємців, а пізніше, то-го самого року, коли страйковий рух поширився аж на 80.000 робітників, Народні збори видали закон, котрим на будуче було вказано страйки і взагалі всякі робітничі організації.

Ані пізніші репрезентанти влади і навіть проводарі пролетаріату, не зуміли послідовно боронити його інтересів. Для тодішніх проводирів пролетаріату є досить характеристичним на пр. те, що в своїм органі "Приятель Народу" домагалися вони загального виборчого права, але про страйкові закони і організації робітництва навіть не згадували. В часі революційного терору політична чинність Робеспєра та його співробітників зі становища пізнішого Марксового вчення можна характеризувати яке компроміс між ідеологією пролетарськюм та буржуазною. Саме на ту добу припадає оборона "святого, непорушного права на власність" майже усіма ліберальними політичними течіями.

Дальший перебіг революції, який почав загрожувати інтересам буржуазії зі сторони покривдженого пролетаріату, змущував буржуазію стати на шлях реакції і радісно привітати в 1804. р. Наполеона, яко імператора. Форма влади для буржуазії була байдужною. Їй передовсім ходило о сприятливі умови для розвитку промислового й фінансового капіталу. Наполеон своєю твердою владою забезпечував внутрішній порядок. Мисл-ж були перетомлені політичними переворотами, особливо терором Якобінів. Тужили по спокон. Новий цісар не порушив суті економічних змін, принесених революцією, а цього могло вистарчити для побідною буржуазії в частково і для селянства. Code civil (збірник цивільних законів) став соціальною партією побідних станів, Code pénal (збірник кримінальних законів) дбайливо боронив їх власність, а

цього для них могло вистачити. А тому і буржуазія і селянство з приємністю привітали цесарство Наполеона. Його деспотизм не був їм на шкоду, а основні принципи економічної політики зовсім не перечили їхнім інтересам.

Французький промисл в тій добі досягнув найбільшого розвитку, а особливо на початку панування Наполеона. Зі сприятливих тому умов слід зазначити збільшення пролетарських кадрів і сполученої з ним — пропаянції працюючих рук. Добувших, нимі зпролетаризованих ремісників, прилучилось багато працюючих сил; звільнених наслідком повного знищення кріпацької праці на шляхетських землях. Як що до того ще додати скасування цехів та заведення в фабриках машин, — то ясно стане, чому розвиток великого промислу й торгівлі, після перевероту, став ще більше інтензивним. Найбільшого успіху французький промисл досяг в шерстяній продукції. В 1806 р. в околицях С.-Квентена в тій галузі працювало 8.000 станків — машин. Поширився металургічний промисл, зросло добування вугілля. Лише дуже тяжко їй було конкурувати з Англійською шерстяною продукцією, що виглядала доброю якістю завдяки ліпшому типу виробничих машин. Франція стала на шлях машинової продукції шойно в 1810 р. коли вже почали з'являтися й перші парові машини.

Рівнобіжно з цим поступом виникло й робітничче питання, що почало турбувати владу. Найбільше неспокою в життя держави, внесло безробіття. Його старався усунути й сам Наполеон, боючись народного повстання. Він зрозумів добре, що успіх якобінської пропаганди був спричинений бідом безробітного робітництва. Поміччю різних розпоряджень (поліційського характеру) намагався Наполеон удержувати робітництво в дисципліні й слухняності. В 1803 — 4 роках було видано закони проти страйків; відтак було введено робітниччі паспорти, які передержував у себе прадавець — підприємець. Таким чином робітництво було удержуване в залежності від підприємців.

Заробітна плата робітництва була дуже низькою. Мимо того виникли промислові кризи, спричинені з одного боку звичайними причинами, а з другого континентальною блокадою супроти Англії. Блокада вела до зменшення

морської торгівлі Франції і її ізольції від власних колоній, доступ до котрих у великій мірі був обмежуваний Англією. Рівнож зменшилась торгівля з континентом. Під кінець владі Наполеона у відчетах про стан промислу за 1811.р. промисловці вказували як на головну причину кризи - на недостачу сировини та зменшення ринку збуту, особливо збуту закордонного. Як що прилучимо до того незвичайний військовий тягар, буде зрозуміло, що ентузіазм, з яким французька буржуазія привітала Наполеонський режим, швидко ослаб. Тому падіння Наполеона в 1814.р. було прийнято доволі спокійно.

Зраз потому прийшла доба реставрації, доба боротьби реакції з лібералізмом, земельної аристокрації з промисловою і торговою буржуазією. На царський трон покликано Людовика XVIII-го. На політичну сцену виступили дві антагоністичні сили: стара Франція на чолі з емігрантською шляхтою і нова, пореволюційна, на чолі з буржуазним лібералізмом. Перша намагалася поновити стару, передреволюційну Францію. Її змагання піддержував король Людовик XVIII, котрий, як говорилося, на еміграції "нічого не навчився і нічого не забув". Змагання прихильників нової Франції є нам вже відомі. Таким чином інтереси розійшлися знову, і боротьба тривала далі. Перехідний період після 1815.р., вказував аграрній шляхті на зміну ситуації і викликавав у неї бажання поновити старий режим, бажання, що сподучувалося зі змаганням знищити наслідки революції. Частково їй вдалося змінити Code civil і скоплекувати Code pénal. Далше появлялася тенденція до обмеження політичного права. Надії аграрних абсолютистів мусіли однак звести, тому що значіння буржуазні, як нового суспільно - економічного чинника, безпереривно і інтензивно зростало. Історичний розвиток був її на користь. Поширвалося вживання парових машин та всяких моторів; за десятиліття від 1820-1830.р. добуча вугілля збільшилася в двох; зросла з одного до двох мільйонів тон. Зросла закордонна торгівля і продукція чавуна та заліза. Чим більше буржуазія багатіла, тим більшим та зважтішим був її відпір проти режиму, що відмовляв їй "заслужене" місце. Капіталізм розвився остільки, що

феодална реакція була змушена погодитися на компроміс з новим сильним суспільно - економічним чинником; була змушена признати бодай обмежене виборче право для буржуазії, а рівнож видати цілий ряд розпоряджень, сприяючих промислового розвитку. Влада феодалної реакції вже не була владою колишнього дореволюційного феодалізму. Цілий час панування Людовика XVIII вела ся боротьба різних партій, що внесли в життя край неспокій та заколоти. Колиж після смерті Людовика XVIII трон перебрав його брат Кароль X (1824 - 1830) і почав до французької конституції вносити зміни в реакційному дусі, виникло збройне повстання, що в 1830-му році привело до нової лютевської революції.

Всі перевороти у Франції, починаючи 1789.роком і кінчаючи роком 1830, з економічної точки погляду можна охарактеризувати загально, як поступенку побіду боротьбу буржуазного лібералізму над умирячим феодалізмом. Побідав т.зв. "третій стан", або точніше буржуазія. феодалний/ режим викирав. Розвиток капіталізму вибився на легшу дорогу і інтензивно поступав наперед при сприяючій ідеологічній надбудові, проголошуваний науковцями про народне господарство. Та наука заявила ще в другій половині XVIII століття. Веде вона свій початок від французьких фізіократів. Фізіократи і цілий ряд їх наступників, особливо англійських (манчестерська школа) проголошували економічну свободу, поставилися проти вмишування держави до господарчого життя та до боротьби між капіталом і працею. Суть їхнього вчення характеризується словами "laissez faire, laissez passer". Представники тої школи займалися головню опрацюванням та систематизуванням поглядів Адама Смита, Мальтуса Рікарда та Сен. Вчили, що господарська свобода та вільна конкуренція і без втручання уряду самі собою приведуть до загального добробуту. Школа беронила позиції приватної власности, цілковитого господарчого індивідуалізму і свою мету вбачала в національному збагачуванні. Та школа була дуже популярною і цілком добре виявляла інтереси та бажання буржуазії.

Скоро одначе наразилася на гостру критику. Уже на початку XIX.ст.

процес відділення праці від виробничих засобів був при кінці. Наслідком цього відносини між буржуазією й робітництвом загострилися ще більше; рівночасно збільшилися економічні протиріччя. Поруч з тим поширювалось робітниче питання, що набуло великого значіння головно по причині існування безробіття серед міського пролетаріату, його скупченості та зросту робітничої солідарності. Тому, з рівнож і з причин промислових криз та інших дефектів капіталізму, почала з'являтися критика фізіократичних засад. Кареев влучно охарактеризував пореволюційну добу такими словами: "Після французької революції можна було спостерегти протиріччя між новим політичним устроєм, що намагався здійснити ідеали свободи та рівності, з устроєм економічним, при якому здійснення цих принципів приводило до зовсім інших вислідів". (Есторія Западн.Евр.т.IV.ст.505).

Наука про народне господарство з одного боку наразилася на критику реакціонерів та консерваторів (критика їх майже не мала жадного практичного значіння); Реакційна консервативна критика представляла собою застатілі суспільні й господарчі форми, виступала іменем історичного права в той час як друга критика, критика основоположників соціалізму, виступила во ім'я ліпшої будуччини. Остання критика вказувала на протиріччя, які вирости між політичним та економічним порядком в новому суспільстві. Вже Сімон Де Сімонді, що сам вийшов зі смітєвської школи в своїй праці: "Нові принципи політичної економії" (*Nouveaux Principes d'économie politique*) — капіталізм підробив критиці. В ньому підходить до розв'язання суспільно-економічних питань не зі становища загального зросту національного багатства лише з точки погляду добробуту більшості людства. Сімон де Сімонді з більшості правильно критикує капіталізм. Він перший почав собою ряд теоретиків антикапіталістичного та антиіндивідуалістичного напрямку. Але, констатуючи подекуди вдало хвороби новонародженого капіталізму, Сімонді не подає якогось певного плану для організації нового суспільного устрою. Це спробували зробити Сен-Сімон, Фур'є та Овен. Згадані соціальні реформатори, або

як їх прозивають представники утопійного соціалізма, крім критики та об-
 ґрунтованого протесту проти сучасного їм ладу спробували становити певні
 прогнози і назначувати напрям нового розвитку, який мавби примувати до
 певної практичної суспільної мети. Їхня мета, як побачимо далі, мала ба-
 гато спільного з пізнішим науковим соціалізмом, хоча багато де в дечому
 від нього відрізнявалась. Ново-народжений капіталізм співав побідну пісню
 над могилою феодалізму. Але появившись на світ, капіталізм покликав до
 життя нові суспільні сили, що чимраз дають більше себе відчувати і готів-
 лять йому такий самий безславний кінець, який стрінув феодалізм перед па-
 рою століть.

(Далі буде).

Юльчик Забілоцький.

КОРОТКИЙ НАРИС ІСТОРІЇ

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ДО СВІТОВОЇ ВІЙНИ.

Майже всі відтінки модерної соціалістичної думки народилися по-
 чатком XIX століття, а дещо пізніше ніж капіталістична господарка. Роз-
 винявся соціалізм рівночасно зі зростом капіталізму, та його противенств.
 Соціалізм повстав з критики капіталізму найперше у Франції (Сен-Сімон,
 Фур'є) та в Англії (Овен). Перші соціалістичні вчення прозиваються уто-
 пійними. Вони часто вірно подавали характеристику капіталізму, але часто
 мали в собі багато містики; будучий соціальний лад у них часто являвся
 ви плодом їх власної фантазії. Утопійні соціалісти часто приходили до не-
 вірних висновків та вказували на непригідний час та на брак відповідних
 засобів для реорганізації суспільства на нових основах. Хиби в поглядах
 утопійних соціалістів у великій мірі оправдується тим, що тоді капіталізм
 шойно розвивався. Противенство капіталістичного способу продукції виразно
 проявилася лише пізніше. Але й початкові форми капіталізму вказували на
 нестійкість тверджень буржуазних ліберальних економістів (фізіократів

27.

от промисл. і торговельн. і в селі і в місті. Інтеля. діяльність от якот
Адама Сміта, Мальтуса, Рікардо та ін.) Наука про політичну економію (так зва-
не ортодоксальне вчення) була поширена на початку XIX століття у всіх дер-
жавих західної Європи. Вона пропагувала цілковиту господарчу свободу, невтру-
чання держави до економічного життя, та була теоретичним оправданням індиві-
дуалістичної капіталістичної господарки. Оця ортодоксальна політична еконо-
мія ішла в розріз з наслідками, до яких новий вихвалюваний лад привів й то
досить хутко після свого появи. Де цих наслідків належала передовсім а-
нержія, безплярність продукції та експлуатація, які чим далі давали себе ві-
чувати все більше й більше. Тому хутко загально прийнята політична еконо-
мія зустріла критичне відношення зпочатку у Сімоні де Сімонді, відтак у
вгаданих вище соціальних реформаторів.

Критика капіталізму та поширення соціалістичного вчення серед
робітництва виразно проявилася найбільше в другій половині XIX століття,
в то головню в Німеччині під маркою соціал-демократичної партії. Німеччи-
на була батьківщиною наукового соціалізму, та соціал-демократичного руху,
од якого веде свій початок і пізніша комуністична партія.

В першій половині XIX століття соціалізм в Німеччині мав дуже
мало симпатиків. Ще в 40-них рр. Німецький робітничий рух носив характер
скорше ремісничий ніж пролетарський. Це тому, що розвиток німецької про-
мисловости взагалі покульгував позаду на англійськом, та співнювався при-
блисно о пів століття. В середині XIX століття стан промисловости в Ні-
меччині був приблизно такий, як в Англії при кінці XVIII. століття.
Німецька промисловість почала інтензивно розвиватися в 30-х рр. XVIII ст.
В 40-их рр. кількість пролетаріату значно зросла. В одній Прусії нарахо-
вувалось до пів мільона робітників. Своє бідолодне життя в Східній Прусії
робітники мерно намагалися поліпшити стихійними та жорстокими бунтами. В
Західних частинах робітники почали трохи мудріше: від 1844.р. засновували
"спільки самоосвіти" в яких, хоч вони й відкривалися за дозволом влади, со-
ціалістичні ідеї знаходили відповідний ґрунт для поширення.

Соціалістичні вчення 40-рр у перше в Німеччині почали носити науковий характер. Вони по перше зреклися мистецтвізму та романтизму, які були властивими для реніших соціалістів та заложили свої твердження на теоретичних основах та історичних спостереженнях. В особі Маркса соціалістичне вчення в Німеччині придбало такого теоретика, якого не знайшлося ні в Франції, ні в Англії. Свої теорії прийшлося Марксові формулювати в запалі революційної боротьби 1848-р. Обставини примусили його до втечі за кордон. Від 1849-р. жив Маркс в Лондоні, де зайнявся студіями сучасних йому подій.

Заснована заходами Маркса в Лондоні спілка комуністів серед німецьких "спілок самоосвіти" знайшла багато прихильників. В німецьких містах того часу було засновано шість до тридцяти тайних відділів спілки комуністів. Комуністичний маніфест також знайшов свій ґрунт серед німецького робітництва. Але його ідеї ще не були в той час серед робітництва поширені.

В 1848-р. прийшла революція, в якій робітництво прийняло велику участь. Хоч революція в своїй основі була буржуазною, всеж послужила соціалістичному рухові хоч тим, що завдяки волі друку та зборів сарияла його поширенню. 26.березня 1848-р. велике народне зібрання в Берліні навіть постановило домогтися: установлення міністерства праці, нормальної заробітньої платні та нормальної довжини робочого дня, скасування дитячої праці на фабриках і т.п. 6-го квітня 1848-р. в Берліні було засновано "Німецьку спілку Робітників", це була федерацією професійних спілок пруських міст а потім і міст цілої Німеччини. Спілка, за два роки свого існування мала вже 250 відділів. Її ціллю була головне взаємодопомога, боротьба за нормальний робочий день та побільшення платні. Побіч зі спілком в Німеччині виникали вже чисто соціалістичні робітничі спілки, які керувалися К.Марксом та Енгельсом, а в Кельні мали свій орган "Neue Rheinische Zeitung".

мецьких держав, спілки робітників було рослушено. В 1853.р. вони перестали існувати зовсім. Потім настає період реакції, який припиняє кожний визначніший соціалістичний рух аж до 60 рр.

В 60-х рр починається незвичайний зріст німецької промисловости, а разом з тим і зріст соціалістичного руху, який зваричиняє появлення пізнішого соціал-демократичного руху. Розвиток тогочасного соціалістичного руху відбувався двома головними напрямками, які репрезентувалися двома головними теоретиками та діячами німецького руху - Ляса-лем та Марксом. Пізнішим, злиттям обох напрямків, утворилася соціал-демократична партія.

Фердінанд Лясаль з початку йшов разом з т.зв. поступовця-ми але хутко почав висловлюватися проти їхніх принципів і зовсім з ними посварився. Своєю агітаційну діяльність серед робітництва почав Лясаль виголошенням на берлінському робітничому зібранні, реферату "про особливий зв'язок сучасного робітничого руху з ідеєю робітничого стану" *Ueber den Zusammenhang der gegenwärtigen Geschichtsperiode mit der Idee des Arbeiterstandes*. Ця промова, відома пізніше під назвою "Arbeiterprogramm" зразу зробила Лясалья популярним серед робітників і висунула його як проводиря соціалістичної частини робітництва. В *Arbeiterprogramm* говорить Лясаль про наступивший процес зміни старого середньовічного феодального устрою новим буржуазно - капіталістичним ладом. В сфері виробництва, та виникли продуктів, той процес зваричиняє основні зміни. В своїй промові, Лясаль лишається вірним гегелівській науці про державу, але носієм чистої ідеї державности, як моральної єдності індивідуумів, що виховує людство для свободи, вважає робітничу класу. Лясаль пророкував, що після буржуазії, яка в боротьбі з феодалізмом добилася свого, прийшла черга на робітників. Має настати нове суспільство без привілеїв. В супереч комуністичному маніфесту Лясаль казав, що проголошення його робітничих ідей за пануючі, не повинно бути кличем для ворожнечі між

класами. В історію соціалістичного руху Ляселя визначився як добрий організатор соціалістичного Німецького робітництва. Головно його заходами, під впливом його ідей та під його керівництвом була, в Лейпцигу в 1863 р., заснована "загально-німецька робітничча спілка", що мала свої відділи і в інших містах. Політичною ціллю спілки було передовсім домогтися введення загального, рівного та прямого виборчого права. Це мало статися шляхом ширшої пропаганди та поступового зискування симпатій суспільства. Спілка отже була демократичною, бо стреміла до демократичної реорганізації держави. Разом з тим вона була і соціалістичною, бо хотіла замінити капіталістичний спосіб продукції на робітничі промислові асоціації, які нагадують нам фур'єрові фаланги, або майстерні Луї Блана. Завданням таких асоціацій хотів Лясель усунути нетрудовий зиск, проголосивши принцип права на повний продукт своєї праці. Зведення робітничих асоціацій Лясель сподіявся уможливити шляхом державного кредитування. А для того, щоб держава була охоча до-помагати асоціаціям кредитом — треба було завести чотирихвостку при виборах до парламенту. Як мало практичним були ці плани Ляселя виявилось пізніше. Але вже на початку таке становище Ляселя зустріло опір з боку Марксистів, які цілком вірно вказували на те, що його продукційні асоціації при існуванні вільної конкуренції та оточуючого капіталістичного ладу, не минуче будуть засуджені на капіталістичне виродження. Подібну оцінку Ляселівським асоціаціям давав і Родбертус, кажучи що: "здійснення плану Ляселя поведе до самого виразного розвитку корпоративної (а не колективної) власності на виробничі засоби, яка змінить лише особистий склад власників і буде в тисячу раз більше незалежною ніж сучасна, індивідуальна власність".

Друга засаднича різниця між марксізмом і ляселівським "програмою робітниччої спілки" полягала в тому, що перші стояли на становищу комуністичному, в той час, як у Ляселя величезну роль відігравали націоналістичні стремління. Він вважав, що реальна політика доконче вимагала,

аби ідея сполучення усіх дрібних німецьких держав в одну велику державу, була піддержувана усіми силами.

Все-ж засновання "робітничої спілки" можна рахувати початком соціалістичної партії Німеччини. Спілка хутко зростала. Уже за життя Ляселя було кілька тисяч активних членів спілки та багато співчуваючих. Після смерті Ляселя в спілці почалася дрібна боротьба головню на ґрунті особистих розрахунків. Предсідники спілки часто мінялись; довгий час на чолі спілки стояв Швейцер ~~кар~~ (1867 - 1871). Перед виборами до північно-німецького установчого рейхстагу ляселянці виставили слідуючий програм: 1/ цілковите усунення всякої федерації, всякої спілки держав; об'єднання усіх німецьких народів в одну державну цілість, яка єдина може принести німецькому народові славу національну будучність: через єдність до волі; 2/ заведення загального, прямого та рівного виборчого права; заведення міліції; 3/ призначення заскликаним рейхстагом права рішачого голосу; 4/ вирішення соціального питання при помочи заведення вільних робітничих асоціацій по принципам Ляселя.

Рівнобіжно з ляселявцями в Німеччині розвивалась й друга соціалістична партія, яка виникла в 1863 році після того, як у Франкфурті на Майні відбулося об'єднання різних поступових робітничих товариств в одну "спілку німецьких робітничих Т-в". Постійними членами Комітету тої спілки були філософ Дянґе і токар Август Вебель. Ідеологія спілки з початку у великій мірі носила на собі сліди впливу манчестерських ліберальних принципів, але з кожним роком все більше від них віддалялася та піддавалася, головню за-слугою Лібкнехта, соціалістичним впливам. Уже в 1866 році, в Кремінці, Вебель запропонував новий програм, який хоч і не був цілком соціалістичним, але був багато радикальнішим від лібералізму. В дальнішому своєму розвитку, при активній праці Вебеля та Лібкнехта, спілка німецьких робітничих Т-в в своєму програмі вже носить виразні впливи Марксового вчення, особливо з 1868 року, коли в Норенберку для спілки був прийнятий програм міжнародних робітничих асоціацій.

Треба сказати, що в тій добі (в 1867 р.) вийшов в світ "Капітал" Маркса. Маркс після втечі до Англії віддався науковій праці в області політичної економії. Результатом тої праці були: "Zur Kritik der politischen Oekonomie" (1859 р.) і перший том "Капіталу", появлення котрого в історію наукового наукового соціалізму створило собі цілу епоху. В "Критиці політичної економії" свої ідеї Маркс коротко формує наступними словами: "в суспільному житті люди вступають в певні, немінучі та від їхньої волі незалежні відносини — продукційні відносини, які відповідають певному ступеневі розвитку матеріальних продукційних сил. Сума цих продукційних відносин складає економічну структуру суспільства, реальну базу, на котрій виростає правнича та політична надбудова і котрій відповідають певні ступені суспільної свідомости". Звідси Маркс виводить своє знамените: "не свідомість людей означає форми їхнього буття, але навпаки, суспільне буття означає форми їхньої свідомости". Історичний процес з тої точки погляду пояснюється тим, що "на певній ступені свого розвитку матеріальні та продукційні сили суспільства впадають в протиріччя з існуючими продукційними відносинами, або, висловлюючись по правничому з кастковими відношеннями, серед котрих вони дотепер діяли: з форми розвитку продукційних сил, ці відношення стають кайданками для них, і тоді приходить доба криз". Тими словами Маркс висловив свій погляд на історичний процес, зв'язав розвиток історії і класову боротьбу з розвитком економії, та дав підвалини вченню, яке пізніше стало відомим під назвою історичного чи економічного матеріалізму.

У своєму "Капіталі" Маркс подав не лише філософію капіталізму та його подрібний аналіз, але разом з тим й історію переходу Західної Європи (спеціально Англії, де найраніше і найповніше відбулася промислова революція), від середньовічних економічних форм до сучасного капіталізму. Хоч вчення, виложене в "Капіталі" є дуже важним при розгляді історії соціал демократичної партії, але ми з огляду на стислість нашого нариску не

можемо в цьому місці зайнятися ним, а відсилаємо читача до спеціальної статті "Про Марксизм". Коротенько лише згадаємо, що вихідною точкою Марксового вчення являється "цінність". Марко стояв на становищу т.зв. абсолютної трудової теорії цінності, вважає, що лише людська праця творить ціннову цінність. Нетрудовий дохід капіталістів у формі "надвартости" по-встає від того, що робітник не дістає від працеданця цілого продукту своєї праці. Це тривається тому, що за капіталістичних відносин праця сама являється товаром, який продається за свою "певну" вартість, (т.е. за ангорода, яка є необхідною для удержування робітника в працездібному стані). А тому, що цей товар - праця має здібність витворювати більше ніж потребує для власного існування, тож що цілий робочий день пролетаря приходить ділити на дві частини: одну "необхідну" частину, яка є еквівалентною заробітній платні, і другу "добавочну", яка йде на витворення надвартости, що поступає до кишені капіталіста лише завдяки тому, що він володіє засобами виробництва. В той спосіб доказував Марко експлуатацію робітничої класи, яка то експлуатація є зв'язана з існуванням приватної власности на виробничі засоби, і яка перестане існувати лише із зведенням соціалістичної господарки, що приватну власність на виробничі засоби усуне. Історичний процес сам приготував прихід соціалізму, який настає аж тоді, як концентрація капіталу приведе до зосередження його в руках невеликої кількості богачів. Таке зосередження капіталу, поруч з усунівленням праці зроблять неможливим дальніше існування капіталістичної форми. Едарить остання година для капіталістичної власности; експропріатори будуть експропріовані.

Слід зазначити, що погляди Маркса не сходилися з поглядами Лясаля, хоча оба вершилисувалися між собою та були добрими приятелями. Лясаль не заглублявся до наукових досліджень економічних теорій, а вдовольнявся вже існуючими вченнями, які випозичав собі без належного, критичного до них, відношення. І дійсно, хоч оба теоретики працювали для поліпшення добробуту працюючих, була в їх вченні велика зводнича різниця.

Передовсім що в нього є заведення продукційних асоціацій Лясаля, а що в нього цілковите скасування власності на виробничі засоби, шляхом соціалізації. Різниця в поглядах Маркса та Лясаля відбилася на характері двох німецьких соціалістичних партій, які існували поруч себе. Про лясалівців вже було говорено. Згадувалося також і про заложення другої соціалістичної партії, яка була ведена Бебелем та Лібкнехтом, та носила характер відповідачий більше духу марксівському. Еже на Нюрнберзькому з'їзді, ця партія прийняла програм Маркса, та прилучилася до заложеного ним Інтернаціоналу (міжнародньої робітничої асоціації). В той час, як марксистки творили інтернаціонал, та пропагували республіканський устрій, лясалівці, ведені Швейцером, зберігали німецько - національний характер, обмежували свою діяльність виключно на Німеччину, та признавали демократичну монархію. Ясно, що це неподобалось було марксистам, як рівнож й те, що статут лясалівців носив централістично - диктаторський характер, наслідок чого незгода між обома соціалістичними партіями поглиблюється в яскраво проявляється головню в часі виборів до установчих зборів райхстагу (1867 р. із загальним виборчим правом!) Коли те лясалівці не дістали ні одного депутатського місця. Аж при слідуючих виборах до законодавчого райхстагу було проведено Швейцера, який в парламенті вів боротьбу з Лібкнехтом - представником другої соціалістичної партії. А рівночасно обі соціалістичні партії відчували ненормальність такого положення і сильну потребу об'єднання. в тій цілі в 1869 р. в Айзенасі був скликаний конгрес на котрий зіхались делегати від обох партій. Тоді-ж й було засновано єдину "соціал-демократичну робітничу партію" та вибрано й вироблено програм партії (з 15 параграфами). Перших 5 параграфів були присвячені питанням теоретичним, останніх десять - практичним. Було прийнято такі принципи: "1/сучасні політичні та соціальні відношення до високої міри є несправедливими в тому мають бути предметом жорстокої та енергійної боротьби. - 2/ Боротьба за визволення працюючих класів не є боротьбою за йласові привілеї та вигоди, але за рівн.

права, рівні повинності, та за скасування усякого класового панування. - 3/ Економічна залежність робітника від капіталіста є підставою рабства (у всякій його формі), в тому соціал-демократична партія разом з усуненням сучасного виробничого способу (систему найму) домагається для кожного робітника повного доходу від його праці. - 4/ політична свобода є необхідною умовою для економічного звільнення працюючих класів. Тому соціальне питання є невіддільне від політичного; а його вирішення є можливим лише в демократичній державі. - 5/ З огляду на те, що політичне та економічне визволення працюючої класи є можливим лише при умові спільного ведення боротьби та додержування єдності соціал-демократична партія приймає форму об'єднаної організації, яка одначе дає можливість кожному проявляти свою діяльність для досягнення загального добробуту. З огляду на те, що завдяки визволенню праці не є завданням місцевим якоїсь одної нації, але завданням що мусить охопити усі країни, де лише існує сучасне культурне суспільство, соціал-демократична партія оскільки на це дозволяють закони уважає себе частиною міжнародної асоціації робітників до стремлень якої прилучається."

В дальнішому програм перераховує "найблизчі вимоги" соціал-демократичної агітації. Це були: 1/ поширення загального, прямого і тайного виборчого права для всіх мужчин від 20 - літнього віку; введення прямого законодавства через посередництво народу (референдум, Ю.З.); 3/ Знесення всяких станових, та релігійних привілеїв; 4/ заведення (замість постійної армії) народної міліції (Volkswehr) ; 5/ Відділення церкви від держави, та школи від церкви; 6/ обов'язкове не навчання в народних школах та безплатне навчання у всіх суспільних колах; 7/ незалежність суду, заведення суду присяжних та суду професіонального (Fachgewerbegerichte) 8/ Скасування всіх законів про друк, спілки та коаліції, заведення нормального робочого дня, обмеження жіночої та заборона дитячої праці; 9/ скасування всіх податків та заведення єдиного, прямого, поступового, доходного податку, та податку на дідиство; 10/ державна підпора асоціаціям та державний кредит для виробничих товариств.

Цей програм, як бачимо, має багато пунктів, в котрих засадничо розходиться з духом марксизму та різниться від пізнішого програму соціал-демократичної партії. Програм має в собі багато елементів зі вчення Лясаля; був зложений в тому дусі dlatego, шоби удержати єдність з лясальцями. Ця ціль одначе не була досягнена. Лясальці та айзенхці лишилися двома окремими партіями з окремими програмами. Айзенхці лишили за собою назву "соціал-демократичної робітничої партії". Головним партійним органом айзенхців був "Volksstaat".

З часу об'єднання Німеччини в одну імперію (1871.р.) для обох соціалістичних партій відкрилося широке поле діяльності й вони починають хутко розвиватися. Лясальці зпочатку вели перед, та мали більше прихильників (н. пр., на виборах до райхстагу в 1871.р. вони дістали 7,200 голосів, тоді, як айзенхці лише 4.100). Пізніше число прихильників майже зрівнялося. При других виборах в 1874.р. перші мали 180.000, другі 171.000 голосів. Роль айзенхців в парламенті була виднішою. Лясальці ніби почали підупадати, бо все яснішим ставало, що за тодішніх обставин не можна було добитися від уряду субсидії для асоціації, а тим самим роль лясальців в парламенті ставала майже безплідною. Між айзенхцівцями та лясальцями довго існувало відчужіння. Те відчуження трохи зменшилось після відходу Швейцера (1872.р.), а під кінець 1874.р. між обома соціалістичними партіями починається зближення, особливо після того, як партії побачили, що квантитативно їхні сили майже рівні і що більшість райхстагу не хоче й чути про якісь соціальні реформи про користь робітництва. На зближення партій мало вплив ще й те, що крім айзенхців влада почала переслідувати і Лясальців. Спільна неволя привела обидві соціалістичні партії (в 1875.р. в Готі) до об'єднання та утворення єдиної "соціалістичної робітничої партії Німеччини". На Готському конгресі 73 лясальці представляли собою 16.000 робітників своєї партії, та 56 айзенхцівців - 2.000 соціал-демократів.

Готський програм "соціалістичної робітничої партії Німеччини" звучить так:

"1/ Праця є джерелом усього багатства й усякої культури, в тому, що продуктивна праця можлива лише завдяки суспільству, тому й суспільству, - т.єт усім його членам - належить вся сукупність продуктів праці. Усі члени суспільства несучи, обов'язкову повинність праці, мають рівні права і ділять із суспільної власності згідно (розумно становленим) потребам кожного серединки до життя. В сучасному суспільстві засоби праці являються монополією капіталістичної класи; залежність робітничої класи, яка цим обумовлюється, і являється причиною бідуювання й робства у всіх їх видах.

Звільнення праці вимагає передачі виробничих засобів у власність суспільству та організації праці на товариських основах, при справедливому розділенню доходів, та використання їх на цілі суспільні. Революція праці мусить бути завданням робітничої класи, в протилежність до котрої усі інші класи являються лише реакційною масою.

2/ Виходячи з цих загальних положень, соціалістична робітничка партія Німеччини усіма засобами стремить до утворення вільної держави та соціалістичного суспільства; знищення залізного закону заробітньої платні та, через усунення системи найнятої праці, до знищення експлуатації у всіх її видах та усунення усякої політичної та соціальної нерівності. Соціалістична робітничка партія Німеччини в цілі улекшення розрішення соціального питання вимагає заведення соціалістичних продукційних асоціацій при допомозі держави та рівночасній контролі у всього працюючого людю. Промислові та хліборобські продукційні асоціації мусять бути здійснені в такому розсязі, щоби їх сукупність в кінці могла привести до соціалістичної організації, яка охоплювалаб усі галузи праці".

За цими загальними міркуваннями програм вводив поодинокі вимоги політичного та соціального змісту, до яких належать: "

"1/ Загальне, рівне й пряме виборче право, та голосування з тайно та обов'язковою подічею голосів усіх громадян з 20-літнього віку для всіх

виборів та голосувань в державі. Вибори мають припадати на святочний день

2/ Пряме законодавство самого народу (референдум Ю.З.). Рішення народом питання війни та миру.

3/ Загальна військова повинність. Народня міліція замість постійного війська.

4/ Скасування усіх надзвичайних законів, особливо законів про друк, спілки та зібрання, взагалі усіх законів, що обмежують вільне проявлення думок та дослідів.

5/ Правосуддя за участю народу. Безплатна юридична допомога.

6/ Загальна та рівна народня освіта на кошти держави. Загальне навчання. Безплатне навчання у всіх школах. Признання релігії приватною справою".

Ці шість пунктів були вимогами у відношенні до держави. Слідуючих вісім вимогів торкалися внутрішніх суспільних відношень:

1/ Можливо найбільше поширення прав та свобод в розумінню попередніх вимог.

2/ Єдиний прогресивний податок в користь держави та общин замість усіх існуючих, особливо обтяжуючих населення не прямих податків.

3/ Не обмежене право коаліцій.

4/ Відповідний до потреб суспільства нормальний робочий день. Заборона недільної праці.

5/ Заборона дитячої праці і всякої праці яка шкодить здоров'ю та моральності жінки.

6/ Закон для охорони життя та здоров'я робітників. Санітарний догляд над мешканцями робітників. Догляд над працею в Рудниках, та Фабриках, над ремеслом та кустарним виробництвом при посередництві вибраних робітниками урядових осіб.

7/ Регулювання тюремних праць.

8/ Повне самоуправління всіх кас для взаємодомочи робітникам."

Ми наведемо цілий Готський програм 1875.р. з огляду на те величезне впливання; яке партія, після об'єднання, почала відігравати в суспільному житті Німеччини: Програм, як бачимо уявляє собою сполучення марксистичних та лясалівських поглядів. Це був певного роду компроміс, в якому стояли поруч і праця, як "джерела усякого багатства", "залізний закон заробітної платні", звільнення праці, як діло самої робітничої класи і "соціалістичні продукційні товариства з державною поміччю"; свідомість міжнародного характеру робітничого руху і чинність в національних рамках. Ця подвійність приводила до того, що з одного боку було говорено про лясалівський характер програму, а з другого про марксістський.

Крім програму партія займалася вирішенням і організаційних справ. І в цьому питанні при рішенні зустрілося два принципи: централістичний - лясалівський та айзенахський федералістичний. Бебель підкреслював потребу покінчити "з вірою в авторитети" та "культу осіб". Нова об'єднана партія прийняла федералістичний організаційний принцип, який був прийнятий і в інтернаціоналі. Партія складалася з місцевих груп, які висилали щорічно уповноважених на з'їзди, мала свій виконавчий комітет, або правління (Vorstand), контрольну комісію та окрему комісію для посередництва між правлінням і контролем; партія мала і свою касу, бюджет, та друкований орган. Після об'єднання почала дуже швидко зростати, та відігравати велику роль в суспільному житті і в інших державах рівночасно находячи багато наслідувачів.

(Далі буде).

Деревій.

СОЦІАЛІЗМ ТА РЕЛІГІЯ.

Відношення між соціалізмом та релігією є питанням, що не набуло ще потрібного широкого освітлення між ширшим громадянством, і яке часто за-

темняється "ходячими фразами", в роді: "Христос — перший соціаліст", "мета соціалізму та релігії однакова"; крім того відомо, що існує суспільна течія, що носить назву християнського соціалізму, яка, судячи по самій назві, повинна булаб давати якийсь гармонічний синтез християнства з соціалізмом. Чи-ж так є в дійсності? Щоби розібратися в цих питаннях нам необхідно розглянути деякі основи світогляду соціалізму, та релігії і тоді лише ми зможемо орієнтуватися в тій складній плутанині, яку так часто приходиться нам чути від людей, що не вбтяжували себе подібною працею.

Сучасний соціалізм, що носить загально прийняту в суспільній літературі назву наукового, значно різниться від соціалізму домарксієвського, названого утопічним. Вся ідеологічна праця домарксієвських соціалістів полягає в тому, щоби найти таке законодавство, чи такі нові форми співжиття людей, які запобіглиб всім суспільним нещастям. Це завдання дуже складне, бо їм не о те ходило, щоби найти свої ідеали для певного часу та місця, ні, — вони хотіли винайти таке законодавство, яке скрізь і завжди задовольнялоби людей. Логічно таке завдання лише тоді надається до здійснення, коли припустити, що людська природа скрізь і завжди однакова, а ті ріжницї звичаю та моралі, які ми зустрічаємо в ріжних країнах, та в ріжні часи обумовлюються лише випадковими причинами. Утопічні соціалісти пішли саме по цьому шляху; вони гадали, що варто лише винути природу людини (яка скрізь і завжди є однакова), щоби потім, на підставі здобутих спостережень скласти таке ідеальне законодавство, чи винайти потрібні форми суспільного співжиття.

Що з цього вийшло? — Кожний такий суспільний реформатор по своїйому розуміє натуру людини, приписуючи їй тоті, то інші якості. А через це маємо багато реформаційних проєктів, з яких жадному не можна дати перевагу. Цілком зрозуміло, що користуючись такими методами підходу до суспільних явищ, можна бути найзавзятішим консерватистом, варто

лише твердити (як це в дійсності часто й траплялося) на пр., що людина може або лише пабувати, або лише бути підлеглою, середній-же стан для неї є неприродний. Звідси — висновок: існуючий суспільний порядок пвнучих і підпорядкованих є добрий, природний і не вимагає в цьому напрямку жадних реформ. В тойже час, коли консерватист робить подібні висновки, соціаліст-утопіст, виходячи так само з якості людської природи, якій на його думку є питома стремління до свободи, може будувати революційні суспільні системи, що грампчать з анархізмом. Залізна дійсність висміяла утопістів не й з иншого боку. Шукаючи суспільних форм, які скрізь і завше задовольняли-б людство, вони, як ми вже зауважили, пробують брати за вихідний пункт людину не звязану з певним оточенням і часом. Такій "людині — абстракції" приписувався спосіб мислення, який фактично був способом мислення самого автора цієї абстракції, бох і утопісти — як всі люди — були дітьми своєї доби. Так н.пр. більшість утопістів жило приблизно в добу французської революції, коли пробивали собі шлях нова, пригнічена досі феодальним устремлінням класа торговельних та промислових капіталістів. Виходячи переважно з положення, що людина має бути вільною, утопісти пропугують різні гасла, що фактично є гаслами чисто буржуазними, як н.пр. свободу торгівлі, недоторканість власності і т.д. і т.д. Таким чином вони разом з буржуазією кують нові пута людству, ні на крок не посуваючи вперед справу ідеального суспільного ладу. Виходить: "вище себе не вискочи". Такоїж приблизно долі дочекалися не тільки ті соціалісти, що виходили в своїх міркуваннях з людської природи, а взагалі всі, що клали в основу своїх систем якийсь абстрактний принцип. Усіх їх охрещено утопістами.

Чим-же пояснити цей безнадійний стан утопічних теорій? Чене — тим, що вони будували свої думки на абстрактних принципах, цілком ігноруючи закони історичного розвитку людства. Утопісти всіми силами намагалися перетворити життя, а воно, керуючись своїми власними законами, зовсім не звертало на них уваги, полишаючи їх на боці в позі озброєного Дон —

Кухота перед вітряком.

Вихід з зачарованого кола утопістичних теорій дав Маркс, який дослідив закони розвитку суспільства і показав де знаходяться ті підйоми за які треба братися, щоб повернути суспільний розвиток в бажаному напрямку. Згідно теорії К.Маркса людина, борючись за своє існування, змінює утворюючи її природу при допомозі знарядь виробництва, входячи з іншими людьми в продукційні відносини, що характеризуються відношенням людини до засобів виробництва. Продукційні відносини обумовлюють цілу форму суспільних відносин: мораль, етику, право, свідомість людини і т.д. Крім відкриття законів історичного розвитку суспільства, Маркс доказав ще необхідність революції і реформи, які повинні приходити тоді, коли суспільні відносини перестають задовольняти все розвиваючіся продукційні відносини, в той час, як утопісти виходили з суб'єктивних бажань чи суб'єктивної критики суспільства. Все сказане про теорію Маркса спробуємо ілюструвати, зовсім не претендуючи цим дати вичерпуюче розуміння її, яке потребує довшого студіювання. Задамо собі питання: яким чином виникло рабство? Ясно, що сталося це тоді, коли розвиток знарядь виробництва дійшов до того ступіння, що позволяв людині виробити більше продуктів, ніж того було потрібно для відживлення одної людини; лише тоді була рація присвоювати чужу працю і тоді лише могло виникнути рабство як форма продукційних відносин; рабство-ж поклало своє тавро і на тодішнє право, на етику, мораль і т.д., себто на суспільні відносини. Це була ціла революція суспільного життя. Отже тут не людська свідомість (як у утопістів) оприділює форми буття, а навпаки саме буття оприділює свідомість людини.

Це положення наукового соціалізму треба добре запам'ятати. З ним вже можна приступити до залишеної нами на деякий час теми - відносин між соціалізмом а релігією, яка хоче направити життя згідно з своїми приписами, обґрунтовуючи необхідність цього, в кращому випадку, - вимогами моралі, в гіршому ж, "що так хоче Бог". Ця постановка справи цілком не повністю відповідає дійсному положенню наукового соціалізму, та цілком

є подібне як у уявистів ?навязування суспільству, побудованих на абстрактних формах, цілковито ігноруючих історію. Той факт, що релігія не розділяла досі долі утопичного соціалізму пояснюється лише тим, що її положення побудовані не на чистих доводах звинія, а на вірі і темноті мас, що часто підтримуються навіть такими заходами, як заборона релігійних спорів, чи похищення святого письма. В історії майже кожної релігії була доба, коли людський розум на своєму шляху шукання правди звертався до релігії, але знаходив у релігійній літературі змість відповіді - страшенну алутаєнну, результатами якої і появилася розколом шіїтів і сунітів - ісламі, католиків і протестантів, скопців, духоборів і т.д. Це цілком зрозуміло, бо релігія, як і всякий суспільний інститут, є "ділом рук людських", та не й ділом далеко не "совершенням". Візьмем для прикладу хочби християнство. Воно не "упало з неба" як закінчена система. Скільки століть по Христові в його церкві не було ще виявлено, чи він - Бог, чи лише є подібний йому. Щойно на Никійському Соборі р.325 після безрезультатних спорів наслідок брутальної бійки появилася два ества Христові, як Бога і як людини. Але серед Християн одночасово була поширена запозичена у Євдів ідея одного Бога, а від Буддизму - трьох. Ісі ці течії компромісово примирив Константинопольський Собор, приблизно 400 років по Хр. установивши, що Бог є один, але в трьох особах; для цього було комплектовано трійцю ще Богом Духом. Що торкається Біблії, автор якої, і святин отцям не завжди відомий, то в ній по приблизному підрахунку є коло 50.000 протиріч. Звідси ясно, що тільки віров мгла триматися християнська церква на протязі стільки століть. Вірити і знати - річ цілком протилежна. Ступ-то шляхи соціалізму та релігії цілковито розходяться. Сучасний соціалізм, що сам черпає свою теоретичну опору в науки, завжди був її пропагатором; релігія ж по своїй своїй натурі завжди була течією, що підтримувала темноту мас, щоб утримати їх в лоні церкви.

Питанням дежки релігії - особливо Християнству - вискетили, не

проповідує відречення від земних благ за винагороду в небі, непротивлення злу, без ошадну покору "старшим; по "Богом послані", та по "мають владу від Бога", спричиняються в сучасних умовах капіталізму до того, що релігії, колиб широкі маси дотримувалися її принципів, зробилаб з нашої землі фабрику янголів. А з цим - ясно, не може помиритися соціалізм, метою якого є знесення соціальних утисків.

Про релігію часто говорять як про джерело і опору моралі, але ледве чи приходитьсь доводити, що елементи моралі зароджуються в суспільнім інстинкті людини, а не в релігії і часто нічого спільного з нею не мають, так само як релігія нічого спільного не має з мораллю, благословляючи військовий похід на "невірив" "бусурменів" иншої країни, кажучи одночасово "не убий". З історії нам добре відомо, скільки неморальних вчинків зроблено через віру та релігійну нетерпимість, і в цьому відношенні Християнство - одна з найгірших релігій. Коли в Іспанії панували Маври, там процвітала торгівля, наука, мистецтво. Всі нації, віри жили спокійно поруч себе завдяки релігійній терпимості Маврів. Прийшлиж Християне - почалися релігійні переслідування, втеча жидів і т.п. Країна прийшла в такий упадок, що це ще й досі має свої сліди.

Отже, що до фактичної ролі релігії в історії, то вона далеко не позитивна і тут це раз підтверджується твердження наукового соціалізму, що викинути моральні гасла - це ще занадто мало, бо треба знати володіючі суспільним розвитком закони і координувати з ними ці гасла. Колиж цього не зроблено, то ці гасла перетворюються в чин цілком негативний з погляду суспільної етики.

Лише перетворивши продукційні відносини (т.е. відносини, що виникають на підставі володіння засобами виробництва), конкретно кажучи - зробивши їх власністю суспільною, ми зможемо перетворити суспільний лад таким чином, що зникне більшість негативних суспільних явищ. Ми сказали - "можемо" перетворити суспільство: але цього мало - його необхідно пере-

творити, бо майже все суспільне зло витікає з невідповідності сучасних відносин, що мають широко суспільний характер, суспільним відносинам, побудованим на вузько - індивідуалістичних основах, приватної власності.

Деревій.

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ!

У великій життєвій боротьбі за існування, боротьбі, що чинилася, стає все складнішою, завжди перемагає більш організований. Осередком життєвої боротьби, чи то цілого суспільства з природою, чи то окремих суспільних груп поміж собою - є сфера виробництва. Через це власне воно, особливо велике - "передове" виробництво, зробилося тією лабораторією нових форм організації, які дають можливість досягнути найбільших і найліпших результатів принайменшій затраті сили і часу, та значіння котрих далеко сягає поза межі самого виробництва. Ці нові форми появилися на світ як результат пильних наукових досліджень над процесом праці з метою знайти найраціональніші методи її організації. Так зароджується нова наукова дисципліна - наукова організація праці, (скорочено - НОП). Дотеперішні досягнення її хоч і не можна назвати дуже великими, всеж багато обіцяють в будучності та й тепер відчуваяться як цілком реальний здобуток науки.

Зародившись на ґрунті американської промисловости з дослідів і спроб Ф.Тейлора, вона скоро нашла відгуки в Європі, хоч тут в деяких країнах як н.пр, в Німеччині вже й раніше вживалося методів аналогічних тайлоризмові. Фредерик Тейлор почав свою кар'єру з робітника. Підчас праці він спостерігав, що робітники доконують значно менше праці, чим могли б доконувати при иньшій організації виробничого процесу. Багато тратилося часу на "простої" та зайві рухи, не були використані особисті здібности робітників, знаряддя праці не цілком задовольняло ставлені йому

вимоги, продукти праці в цілому і в деталях не були зведені до певних норм і зразків - через що на їхнє вироблення тратився зайво час та енергія, далі - оплата праці не була використана для підвищення продуктивності робітництва, не ураховано втоми і відпочинку робітників і т.д. і т.д. В зв'язку з цим Тейлор починає переводити цілий ряд досвідів і спроб нової організації праці. Кожну працю певного виробництва він розбиває на найдрібніші частки, щільно студіює їх і усуває всі непотрібні рухи, а всі рухи продуктивні комбінує в такий спосіб, що вони забирають найменше часу, та найменше втомлюють робітника. Нормальне тривання кожного руху означувалося по хронометру. Роблячи досвіди прям. зі зброями праці, він, прийдшов до висновку, що форма лопати для того чи иньшого матеріялу повинна бути така, щоби робітник за один раз завірав 21 лібру, тоді в продовженні робочого дня він навантажить матеріялу більше, чим колиб він завірав одноразово н.пр. 16, або 24 лібри. Таким чином він установив 10 форм лопат в залежности від роду матеріялу. Подібно він нормалізував і багато иньших збрядь.

Спроби Тейлора зацікавили і Европу. Богато осіб і установ починає працювати в напрямку наукового дослідження всіх елементів праці і скоро вже зарисовуються головніші напрямки нової науки.

Перш за все вимагає дослідження людини - як робочої сили та як комплекс психічних і фізіологічних процесів, які безумовно мають вплив на продукційність виробництва. Сюди відносяться питання правильного відживлення в зв'язку з родом праці, питання довжини робочого дня, втоми і відпочинку і т.д. Особливу увагу звертає на себе останнє. Щей досі н.пр. не зовсім вяснено, що дає найбільшу продукційність при найменшій (відносно) втомі робітника: чи короткі і часті відпочинки, чи довгі і рідкі. Ця галузь НОП, що вивчає саму людину як учасника процесу праці називають психофізіологією праці.

В цілком окрему галузь виділилась друга частина НОП - психо-

техніка, завданням якої є оприділяти особливості різних професій і психофізичні якості людини, необхідні для цих професій. Коротше кажучи, її завданням є вироблення методів підбору найздібніших робітників для кожного роду праці. Опреділення вимог, які ставить певна професія до свого виконавця, звичайно робиться анкетним шляхом серед авторитетних в цій галузі осіб. Щож до оприділення психофізичних здібностей людини, що має виконувати працю, то психотехніка виробила тут багато, часом надзвичайно дотепних, методів іспиту уважності, пам'яті, швидкості реакції, комбінаційної здібності і т.д. Як приклад наведемо тут іспит на трамвайового провідника вагому. Рефректуючий на цю посаду сідає перед екраном в якому виражене віконце, як у трамваї. Перед ним знаходиться дзвінок, гальмо і корба котру він весь час крутить і цим самим пропускає перед собою у віконці на екрані кіномотографічну стрічку, зфотографовану з передньої частини трамвая і на якій підібрані найрізноманітніші випадки небезпек. У іспитуемого через скілька хвилин складається ілюзія, що він веде трамвай. Швидкість цієї "їзди" цілком залежить від того, як швидко він крутить корбу. В кожному випадку, коли перед "трамваем" появляються на екрані піший, чи автомобіль, чи візник, іспитуемий повинен сигналізувати дзвінком, або гальмувати. Іспитуючий вивчає, з якою швидкістю відбувалася "їзда", занотовує число помилок, і в зв'язку з цим оприділяє його придатність до служби. Успіхи цих іспитів були настільки значні, що тепер більшість трамвайних управлінь Німеччини і Америки приймають на службу робітників, що витримали іспит у відповідних психотехнічних бюро. Такі бюро, що оприділяють психофізичні здібності людей існують майже у всіх цивілізованих країнах.

Зв'язання матеріальних сил, що беруть участь в процесі виробництва, намічається також як окрема галузь НОЦ. Остання потребує правильного використання сил і засобів с.т. раціонального урахування цілого оточення праці. Сюди належать н.пр. питання вибору місця для фабрики, умови транспорту, ринку, умови постачання сировини і т.д. Здавалосяби, що

в цьому нема нічого нового, оригінального, але варто лише пригадати, як часто бачимо ми в майстерні, що робітничі верстати поставлені без усякого порядку, часто не задовольнячи навіть гігієнічним умовам освітлення, інструменти приходиться шукати, за сировиною кудись ходити, або — по два найближче зв'язані між собою по виробничому процесові відділи фабрики чи майстерні розташовані найдалше один від другого; коли ми обрахуємо, скільки при цьому стратиться енергії і часу, то зрозуміємо, що вироблення певних норм і правил в цій галузі є справою надзвичайної ваги.

Четверта галузь НОП — це вивчення організаційних методів, що вміває в собі багато своєрідних проблем, як н.пр. про типи і форми організації, значіння організаційного пляру, питання управління, відповідальності, дисципліни, підпорядкування, проблема контролю і т.д.

Варто уваги, те відношення яке зустріла НОП у суспільстві. НОП, як і всякий поступ капіталізму, з'єднує собі рафінований боржуазний вишук з великими науковими досягненнями. Експлуатуючи наперед науковість і раціональність нових методів, передові промислові кола ведуть пропаганду за примінення НОП. Робітництво-ж цілком правильно зрозуміло, що тут не стільки ходить о притягнення НОП на службу усього людства, як приватних інтересів, в тому робітництво часто протестує проти надмірного вживання такої "наукової" організації праці, що робить робітника у віці 40 років нездатним до праці, — жабраком; хоч кожному більш — менш розвинутому робітничкові і зрозуміло, що НОП є безумовно дуже корисним для людства здобутком науки.

В.Т.

К О Н Т Р А С Т И .

Найліпшою рекламою парфум — це те зелене авто, що так важко дихає синьою пахучою паром.

Предивіться! яка легізна ця синя парв: — вона подібна до блукети

емальового весняного неба, а запах її як етер хвилює почуття.

Що неба? Неба синього нема, його сховали хмари — клочка з погано-одбитого прядива, ховають — же запахи парфум у великих склепах і безсоромно вечерами рекламним словом з електричних лампочок вулиці висивають

Зовсім не пахнуть електричні лампочки!

На вулиці холодно, страшний мороз — у мене змерзали руки, ноги. На дворі та зимно, бо аж небо змерзло: нештукучки-ж воно загорнулось у вовну з хмар?!

Гей! чоловік у авті!!

У тебе така прекрасна шия — вона так лискуче червона, як моя кравата. Безперечно вона моглаби бути чудесною рекламою для якоїсь фірми шпирів "Полярін" або "Маргарін" ! Татує мороз всіх однаково, татує всіх одним острим голкцем: обличчя, руку....

Мережить скло!!

Гей чоловіче!

Ти один сидиш у авті, і в теплу шкуру загорнуті ноги твої. Ти не смієш займати стільки місця на вулиці!

Не одного у мене, а у багатьох таких, як я не має жадного покривала і ноги наші каменіють від морозу й ми не маємо змоги бодай на місці затаптати шарлестон, бо вулиця вузька а натовп великий!

Мелодію шарлестону хриплять радіо і грамофони зі всіх вікон, її свистять хлопчики по перевулках і змерзлі горобці згинають ніжки в колінцях, (як дівчата, що танцюють шарлестон)...

Слухайте Панночко в медвежій шалі! Ви напевно кохаетесь в зими. Ви сьогодні вийшли на цей бульвар погуляти, поглянути на прикрашену зиму. Я бачу Вас чарує он та розмальована снігом вітрина. Панночко! — це ще не все, Ви гляньте: он на розі сліпець часописи продає з зачиненого ока скотилася слеза і на щці змерзла.....

Панно! це найліпший твір!

Це чудо сьогоднішнього морозу!

Бечерт Енергійний мороз. Вітер курявою сніг несе. В каварні запотіли вікна, з каварні чути як грає скрипка і брязчить диск-бенд. А на вулиці, напроти, на постелі білій з снігу сидить хлопець з емеральди-ми руками горне до себе коробочки з сірниками. Хлопець боїться, що сірники впадуть в сніг. Ноги змерзли вже без руху задубіли. Хлопець пригортає сірники до грудей, як мати дитину перед довгою розлукою.

На майдані в місті хлопець вогнем торгує.

Вітер! Вітер з півночі лютує! Вітер клочками снігу бе каварню по обличчю, свисте і сміється, як розбійник в лісі! Вітер стукотить до каварні у вікна!

Знову ранок як і завжди.... Місто чорними дірками димарів заглядає в небо сіре. Небо в ранці як велике рідке сито.

Знаєте, сьогодні не прийде на майдан як завжди хлопець з вогнем... Його переїхало вночі авто в чорній фарбі і два рази жалібно прогум сірена у пітьму. У авто з боку, як у сестри жалібниці червоний хрест. Ознака милосердя...

Чуєте?! Це воно, он те з хрестом червоним авто завдавло хлопця! Це воно взяло з майдану хлопця з вогнем!...

Ах сьогодні ранок як і завжди! Поснігли від морозу трамваєві рельси й хитаючись випова трамвай за будівель крешучи й розкидаючи си ні скалки.

Б.Т.

Ш У К А Ю . . .

Там чи десь? Сам я не знаю.

Загубитись би між цими ліхтарями, по шуть по річці стежки золоті! ... Сьогодні по місту бродячи цілий вечір шукав очей, таких прозорих як дитячі душі, простих (не намальованих!) очей....

Змидали, залішили — провулки, вулиці й площі міста, плакатами, рекла-
мами і в кожну темну дірку запхнули ліхтаря!

Якого ще тут слова і де тут шире теплих поглядів знайти?...

Чи підійти до фільмових афішів і глянути "Зорі" якісь у напірові очі —
і ласки попрохати в них?

В пасажі в дорогому шовку нігі! Найліпша й модна сьогодні реклама жінок!
Он під ромашиною, з перлами й дорогими камінцями, вітриною створець ебе-
режно підняв нечкурюк.... На його радісні очі злісно блиснули мільонами
світляних стріл дорогі камінці....

Радіо вневняючи голосить: — "ТАНЦОРИСТКА З ПАРИЖУ приїхала ЛІЯ"!!

"КУПІТЬ КВІТКИ"!!

І витягнувшись в довгий ряд живі реклами біля каси своїм щастям пе-
рестять. Сьогодні особливу увагу звернуть на грудях у Лії камінці і мелодично
двереніти ме золото за поцілунок її руки.....

Цілий вечір до пісної ночі стояти ме біля дверей той сліпець з проти-
неною рукою і ніхто не доторкнеться його руки, рідко хто кине йому мі-
дяк.

Цілувала вчора мене синьоока теплими дитячими устами і наче з неба таки-
ми ясними очима дивилася мені в душу.

Сьогодні немов у кров чинсь вмочила намальовала уста й хижими зробилась
очі. .. Тому я й не найшов її між рекламами й ліхтарями.... Тому я втік
у ліс від міста — галасу провулків.

А там у змові дерева, гілки до купи всі сцеллись і з чудним шепотом
у небо як божевільний дивиться весь ліс!

За ліс у степ — спинає хід трава....

Куди ще далі?

Знаю.

Он там в гудінні в вишні — де бореться пропеллер з вітром!

Я в синьому глибокому топоті свої думки.

ДУША СУЧАСНОГО ТА БУДУЧОГО СУСПІЛЬСТВА.

Що-дня мільони гудків перерізають тишину раннього повітря, розігріваяться мільони казанів, пускаються в рух мільони моторів, сила людей — робітників та урядовців оцінає стати на свої місця, щоб взяти участь в рухові колюсальної світової машини — машини виробництва.

Тією силою, що приводить в рух цей механізм сучасного суспільства є зиск. Це він є тим невідомим, завжди неспокойним старожем руху. Це він примушує капіталіста — власника засобів виробництва, що — дня скликати до себе маси людей, що не мають цих засобів і, щоб підтримувати своє існування повинні продавати свою силу, приймаючи в цей спосіб участь у виробництві, без якого — ясно — не можливе існування сучасного суспільства. Колиб зник зиск, — зниклиб гудки, сталиб машини, мільони людей припинилиб свою працю.

Але на цим роль зиску не обмежується. Щоб продати свої продукти власники засобів виробництва, шляхом зниження цін вступають між собою в конкуренцію, в якій виграє той, що провадить виробництво досконалішими технічними засобами. Це спонукає капіталістів заводити найкращі машини, найраціональніше організувати справу. Добре організоване, в технічному розумінні підприємство, з масовим збутом своїх продуктів, завжди має значний вплив на зниження цін. Решта конкуруючих підприємств, щоб спасти свої зиски (а часто навіть саме підприємство), повинно підтягуватися до рівня техніки передового капіталіста.

Отже стремління до зиску породило конкуренцію, що відіграє рівнячу роль в технічному поступові. В цьому і полягає одна з головніших позитивних сторін капіталізму в порівнянні з іншими способами виробництва.

Конкуренція відіграє роль не лише у виробництві, а і в царні обміну та розподілу продуктів, скрізь служачи тим універсальним механізмом

котрий буде економічні закони, що автоматично, — помимо чиніть воли — нормує ціле господарче життя: розподіляють капітали по галузях виробництва, обмежують розмір продукції цих галузей, будують ціну — без якої неможливий є найпростіший господарчий розрахунок і т.д.

Отже я гадаю, що ми не помилемся, коли назовемо зиск та конкуренцію душою сучасного суспільства.

При переході до соціалістичної системи господарства зиск на капітал зникне, бо засоби виробництва не будуть належати приватним особам в всьому суспільстві. Разом з зиском зникне і конкуренція по стільки, по скільки на ринку буде виступати лише один підприємець — суспільство. Повстає питання: по перше — чим буде заступлено в соціалістичнім суспільстві ці категорії сучасного господарства і по друге — чи гарантують ці нові заступники зиску та конкуренції вистарчячу продукційність та технічний поступ підприємств.

Що до зиску, то поспішимо зазначити, що його, згідно самої теорії соціалізму, має бути заступлено стремлінням до задоволення потреб суспільства. Це буде тією віссю насколо котрої має обертатися нове суспільство. Що-ж до конкуренції, то питання розбивається на дві частини в зв'язку з подвійною ролю її — рушія технічного поступу та фактора, що творить економічні закони, примушуючи сучасне господарство працювати в значній мірі автоматично.

Проблема набирає особливо великої ваги в добу переходу (коли вона є) від капіталізму до соціалізму. Тут необхідно зауважити, що існують погляди, які предбачають перехід суспільства на соціалістичний шлях безпосередньо. Перед умовою такого переходу висока продукційність капіталістичного суспільства та ряд попередніх реформ. Невдаючись в критику цих поглядів — поскільки це не входить в завдання нашої статті ми візьмемо иньший виведок, зазначаючи, що тема від цього лише виграє на повноті.

Нові угруповання, що стають нероз'язні на чолі суспільства з метою перетворення його на соціалістичних підставах, одержують у спадщину капіталістичну структуру господарства з величезною кількістю великих та малих підприємств, привласнити котрих не можна, хоч-би тому, що організувати продукцію і торгівлю у всіх цих підприємствах на урядових основах є ділом, що вимагає величезних одноразових видатків, та побудови величезного адміністративного апарату, що складав би ся з торговельних та промислових фахівців, та що найголовніше нема, як ми вже по часті зазначили, гарантії зацікавленості цих фахівців у доброму веденні справи. Отже, об'єктивно, є можливим лише слідуєчий шлях: привласнивши скільки μ найбільших підприємств здібних до масової продукції (з таким чином і до опанування ринком), все поширювати їхній розмір, збільшувати продукції, довівши її до того ступіння розвитку, коли ця ушуніліньнена промисловість дійсно буде здібна задовольняти потреби суспільства.

Знаряддя до переведення життя цього звізлу має служити політика монопольних цін. Це не є щось нового, — навпаки, монопольні ціни появляються якраз в добі капіталізму шляхом концентрації капіталу — утворенням трестів, та синдикатів. Таким чином ми бачимо, що доба пізнього капіталізму вже в значній мірі парализує чинність конкуренції — а цим самим і технічний поступ — утворюючи можливість одержування прибутку "на готове"; хоч в міжнародньому масштабі і діє ще закон конкуренції, але кожна країна в значній мірі обмежується від нього митними границями. Отже тут капіталізм сам дає зброю для свого знищення.

Повстає питання: якої-ж політики триматися в переходову добу — чи політики високих чи низьких цін. Необхідність поширення бази усуніленої промисловости, та можливість користуватися апаратом монопольних цін створює спокуску використання саме високих цін; але така політика, щоби мати успіх, повинна мати також наявність високої купівної здібности населення, чого, як правимо, ми не зустрічаємо. Коли-б навіть і мала

місце фактична висока купівна здібність населення, та така політика скоро її вичерпає, підізнаючи під собою таким чином той сучок, на якому сама сидить. Отже єдино раціональною є політика дешевих по можливості цін. Але використання дешевих цін при наявності потреби накопичення капіталу поширення усучасненої промисловості особливо гостро ставить питання раціональної господарки, та технічного поступу; Конкуренції ж що спонукала раніше підприємство в цьому напрямку вже нема, більше того — має місце чинник деструктивний — можливість одержання прибутку "на готове"; керування нового господарчого ладу є люди — і вони теж можуть поскокнутися на шлях спокою, замість постійних турбот про рух вперед.

З такого положення може бути лише один вихід: широкій контакт провідників промисловості з масами, контакт в тому розумінні, щоб ці провідники безпосередньо підлягали натиску мас, відбивали зріст їх потреб. Лише забезпечивши такий стан річей можна мати гарантію успіху, заступивши таким чином могутнього двигуна капіталістичного суспільства — конкуренцію.

Але роль конкуренції не обмежується лише на цім. Є ще друга її сторона: конкуренція забезпечує пропорційність усіх частин господарства, утворюючи закони, що автоматично управляють ним. Тут треба зазначити, що ця роль далеко не була позитивною в розумінні задоволення потреб суспільства, та й сам механізм, поскільки він існував ще в капіталістичнім суспільстві — далеко не був ідеальним, приводячи до періодичних господарчих криз. Тому заміна цієї ролі конкуренції плановістю господарчих процесів, себ-то виробництвом і розподілом збудованим по господарчому плану, який ураховує розміри потреби суспільства, є явищем лише позитивним.

КВІЛІЙНИЙ МУЗИЧНИЙ ФЕСТИВАЛЬ В ПРАЗІ.

(Вистава і з'їзд Союзу співацьких товариств ЧСР в Празі)

В місяці квітні ц.р. святкує "Певецька Обец Ческословенська" (Союз

співацьких товариств в ЧСР) 60-літній ювілей свого існування. З цієї нагою відбудеться в Празі, в днях 7, 8 і 9 квітня ц.р. "Ювілейний Музичний фестиваль". До участі в цьому святі, крім всіх хорів ЧСР, запрошено також всіх Славян. До сьогодні оголошилися: Хорвати, Лужицькі Сербі, Волгари, Поляки і Росіяни. Українську пісню буде репрезентувати ансамбль зма від 7-х років чеському громадству зі своїх виступів. Членим ансамблю зваженого "Сбору": "Український Академічний Хор в Празі", об'єднаний з українським академічним хором з Подєбрад (120 душ).

Концерт, в якому приймуть участь хори поодиноких народностей, призначено на закінчення фестивалю, а саме на 9 квітня ("Слованські Концерти"). Окрім цього, запрошено Український хор на другий день фестивалю, 8 квітня (Певецька Весела).

В зв'язку з цим "святком пісні", організувався в Празі "Національний Український Комітет" для участі у фестивалю, зложеною головою в членів Українських Етнічних Шкіл в ЧСР. До складу цього Комітету входять: Декан Філософічного факультету Українського Університету в Празі, Проф. Дмитро Антонович, як голова, Проректор Української Господарської Академії в Подєбрадах проф. Шереметинський як заступник голови, Декан Музичного відділу Українського Педагогічного Інституту в Празі, проф. Стешко як секретар, Інж. Россінев як скарбник. За членів Комітету запрошено ректора Українського Педагогічного Інституту в Празі проф. Дра В. Сімовича, проф. Української Господарської Академії в Подєбрадах К. Мацієвича і Шрамченка та проф. Українського Університету в Празі О. Дотоцького. Окрім цього входять до Комітету представники пражського хору: Др. Баранів і абсолювент пражського Кутинський; з подєбрадського хору інж. Покровський і Петрівський. Артистичний провід над злученням хором спочиває в руках відомої, (з виступів пражського і Подєбрадського хорів) професорки музичного відділу Українського Педагогічного Інституту в Празі, проф. Россіневич - Шуровської, буюшої субдиригентки Української Національної Капели

Коштя.

Протекторат на фестивалем взяло на себе місто Прага. До почесної Президії запросили чехи від Українців Ректора Українського Університету в Празі проф.Дра Олександра Колессу.

Про програму і перебіг свята нашішу пізніше.

I.K.

К О Н К У Р С .

Редакція розписує конкурс на слідуючі статті :

- 1/ Погляд соціаліста на економічну політику (якою вона повинна бути) в добу від Капіталізму до Соціалізму.
- 2/ філософія Соціалізму.
- 3/ Криза студентства на інтелігенції.
- 4/ Фашизм та Комунізм (як антитези).
- 5/ Політика Українських політичних партій.
- 6/ Соціалізм і мораль.
- 7/ Маркс і Енгельс.
- 8/.Проводирі політики Англії і Франції.
- 9/ Інковенія підприємливости.
- 10/Марксизм в ідеології сучасних соціалістичних партій.
- 11/ Що дала Французська революція трудящим масам Франції.
- 12/ Історія та політика другого інтернаціоналу.
- 13/ Ліквідація української емігранції
- 14/ Інбори до польського союму й сенату в світлі соціалістичної ідеології.

За найкращі статті буде призначено дві нагороди: перша: 100 К.ч.
друга: 50 К.ч. Непремійвані статті можуть бути, на виразне жадання авто-
ра. - повернуті.